

Aanduiding van ankerplaats
'Valleien van Dommel en Bollisserbeek tussen Peer, Hechtel-Eksel, Overpelt en Neerpelt'
Code : AP / L / 012

1. Benaming van de ankerplaats + ligging

De ankerplaats 'Valleien van Dommel en Bollisserbeek tussen Peer, Hechtel-Eksel, Overpelt en Neerpelt' is gelegen op het grondgebied van de gemeenten Peer, Hechtel-Eksel, Overpelt en Neerpelt in de provincie Limburg.

In de Atlas van de Relicten van de Traditionele Landschappen (Landschapsatlas) wordt de ankerplaats vermeld als ankerplaats 'Valleien van Dommel en Bollisserbeek tussen Wijchmaal, Peer en Kleine Brogel' (Anker ID A70036). Omwille van nieuwe inzichten (zie verder onder 8.) werd de perimeter van de ankerplaats aangepast en werd de benaming van de ankerplaats gewijzigd.

De oppervlakte van de ankerplaats bedraagt nagenoeg 1.242 ha.

2. Een aflijning van de ankerplaats op schaal 1/25.000 die de grenzen ervan aangeeft

Zie kaart 1 in bijlage.

3. nummer ankerplaats uit landschapsatlas

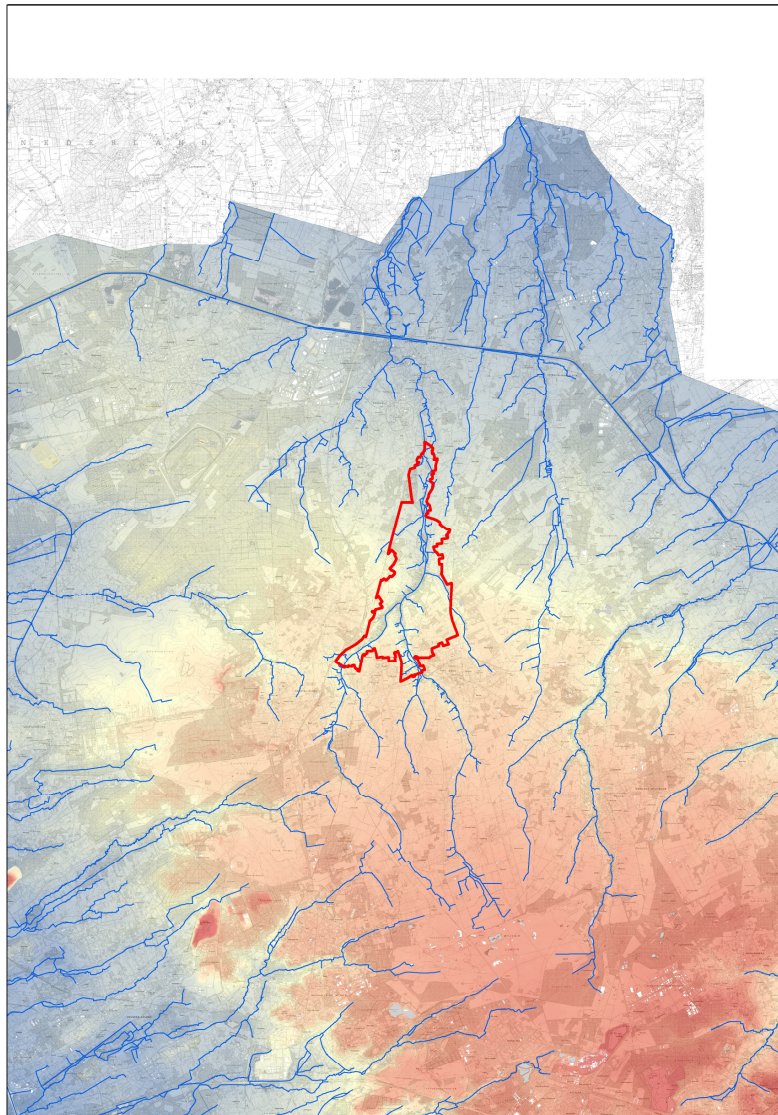
Anker ID: A70036

4. Situering

Situering in ruimere omgeving

De ankerplaats is gelegen in het noorden van de provincie Limburg, op het grondgebied van de gemeenten Peer (678 ha of 54,6 %), Hechtel-Eksel (295 ha of 23,8 %), Overpelt (228 ha of 18,4 %) en Neerpelt (41 ha of 3,3 %). Ruwweg situeert de ankerplaats zich in de open ruimte ten noorden van de gewestweg N73 tussen Hechtel en Peer, ten oosten van de voormalige spoorweg Hasselt – Neerpelt (thans fietspad), ten zuiden van de bewoning van de gehuchten Heesakker (Overpelt) en Herent (Neerpelt) en ten westen van de gewestweg N748 tussen Peer en Kleine Brogel. Het centrale hart van de ankerplaats wordt gevormd door de Dommel die centraal van zuid naar noord door de ankerplaats stroomt.

Het brongebied van Dommel, Bollisserbeek en Peerderloop bevindt zich op de noordelijke rand van het Kempisch Plateau op meer dan 70 meter boven zeeniveau.

De voorgestelde ankerplaats is gelegen op de noordgrens van het Kempisch Plateau

Relatie met andere ankerplaatsen

Ten westen van de ankerplaats “Valleien van Dommel en Bollisserbeek tussen Peer, Hechtel-Eksel, Overpelt en Neerpelt” is de ankerplaats “Hoeve Hobos en omgeving” (A70028) gelegen, een gebied gekenmerkt door het voorkomen van gesloten bossen (aansluitend bij het domeinbos Pijnven) en open beekvalleien van Gortenloop, Gortenbuitenloop en Holvensebeek.

Ankerplaats “Heide- en stuifzandcomplex van Hechtel – Helchteren met de vallei van de Zwarte Beek (bovenstrooms)” (A70006) ligt op nagenoeg 4 kilometer ten zuidwesten van de ankerplaats. Het is een ongestoord en uitgestrekt bos- en heidelandschap met een groot areaal landduinen en het bovenstrooms deel van de vallei van de Zwarte Beek.

Ankerplaats “Vallei van de Abeek stroomopwaarts van Bocholt” op de overgang tussen het Kempisch Plateau en de Vlakte van Bocholt ligt ongeveer 5 kilometer ten oosten van de ankerplaats. Het wordt voornamelijk gekenmerkt door een kleinschalig landschap van natte graslanden en akkers op het plateau en grote, open akkergebieden in de Vlakte van Bocholt.

Stroomafwaarts van de Dommel, op de grens met Nederland, ligt de ankerplaats “Het Hageven” (A70033), een gevarieerd gebied van heiden, vennen, vijvers, populieraanplantingen, weilanden, akkers, ruigten en oude wateringen.

De ankerplaats is nagenoeg volledig in de relictzones “Oude landbouwlandschappen langs de Dommel” (R70018) en “Oud akkerland van Overpelt” (R70010) gelegen.

Andere types van beschermingen en statuten

Gewestplanbestemmingen:

- Landschappelijk waardevol landbouwgebied (39,6 %)
- Natuurgebied (34,2 %)
- Natuurgebied met wetenschappelijke waarde (10,9 %)
- Landbouwgebied (7,9 %)
- Bosgebied (5,6 %)
- Parkgebied (1,7 %)
- Gebieden voor gemeenschapsvoorzieningen en openbaar nut (0,2 %).

Nagenoeg de helft van de oppervlakte van de ankerplaats heeft een agrarische bestemming (47,5 %). De andere helft heeft een groene bestemming (natuurgebied, natuurreserveaat, bosgebied en parkgebied) (52,3 %).

Ruimtelijke planning:

Gewestelijke ruimtelijke uitvoeringsplannen:

Op 20 februari 2004 heeft de Vlaamse regering het gewestelijk ruimtelijk uitvoeringsplan “Leidingstraat voor hoofdtransportleidingen tussen Dilsen en Lommel” definitief vastgesteld. Het RUP maakt de aanleg en exploitatie van ondergrondse transportleidingen en bijhorende constructies mogelijk. De leiding doorkruist de ankerplaats van Bokt in het zuidoosten tot het Hoksent in het westen van de ankerplaats. Ter hoogte van de samenvloeiing van Bollisserbeek en Dommel kruist de ondergrondse leiding beide waterlopen.

In het kader van de afbakening van de gebieden van de natuurlijke en agrarische structuur (AGNAS) van de regio Limburgse Kempen en Maasland wordt een ontwerp van gewestelijk ruimtelijk uitvoeringsplan voorbereid. Het RUP “Landbouwgebieden en beekvalleien tussen Helchteren, Peer, Meeuwen en Bree”. Het plangebied omvat delen van de gemeenten Bocholt, Bree, Hechtel-Eksel, Houthalen-Helchteren, Meeuwen-Gruitrode en Peer. Globaal wordt het plangebied begrensd door de kern van Kaulille in het noorden, het

kleinstedelijk gebied Bree in het oosten, het Schietveld van Houthalen-Helchteren in het zuiden, en het gewestelijke RUP voor de Noordzuidverbinding in het westen. Grote delen van het plangebied zijn aangeduid als vogelrichtlijngebied (SBZ-V). Het brongebied van de Zwarte beek, de Abeek en grote delen van de Dommelvallei en Bolisserbeekvallei zijn benoemd als Habitatrichtlijngebied (SBZ-H). Het SBZ-H Mangelbeek en heide- en vengebieden tussen Houthalen en Gruitrode ligt tevens in de invloedssfeer van het plangebied. In de opstartfase van het overlegproces is o.a. door de gemeente Peer gevraagd de perimeter van het plangebied uit te breiden met de open ruimte rond Kleine Brogel en Grote Brogel zodat het ruimtelijk uitvoeringsplan zich over het volledige grondgebied van de gemeente uitsprekt. De doelstelling van het op te maken gewestelijk ruimtelijk uitvoeringsplan is uitvoering geven aan:

- de richtinggevende en bindende bepalingen van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (RSV) inzake de afbakening van de gebieden van de natuurlijke en agrarische structuur zoals nader uitgewerkt in de ruimtelijke visie voor landbouw, natuur en bos in de regio Limburgse Kempen en Maasland;
- de bepalingen inzake het decreet op het Natuurbehoud over het nemen van maatregelen die nodig zijn voor de uitvoering van Europese richtlijnen.

Gemeentelijke ruimtelijke uitvoeringsplannen

Peer

Het gemeentelijk ruimtelijk uitvoeringsplan “Bokt”, definitief vastgesteld in 2011, heeft betrekking op het lokale bedrijventerrein Bokt, gelegen ten noorden van het centrum van Peer ingesloten tussen de N748 (Peer-Kleine-Brogel) in het oosten, de N73 (omleidingsweg rond Peer) in het zuiden en het landbouwgebied van Bokt en Mollem in het noorden en westen. Het RUP voorziet in behoud, de inrichting, de uitbreiding van bestaande bedrijven en het inplanten van nieuwe (lokale) bedrijven. Omdat de zones voor uitbreiding grafisch werden vastgelegd, werd de perimeter van de ankerplaats aangepast aan de definitief vastgestelde RUP-perimeter.

Algemene en bijzondere plannen van aanleg

Peer

Het Bijzonder Plan van Aanleg “Herwaardering oude landbouwnederzettingen” van 2003 heeft als doelstellingen:

- het behoud van oude landbouwnederzettingen via bewoning;
- het behoud van het historisch-cultureel erfgoed - waardevol agrarisch bouwpatrimonium;
- de bescherming van de open ruimte.

Binnen de perimeter van de ankerplaats werden 12 landbouwnederzettingen (hoeves) geselecteerd.

Het plan is vooralsnog niet vastgesteld.

VEN/IVON (Vlaams Ecologisch Netwerk/Integraal Verwevings- en Ondersteunend Netwerk)

Het op het gewestplan aangeduide natuurreservaat en natuurgebied rondom Bollisserbeek, Dommel en Peerderloop en het parkgebied van Heesakkerheide zijn opgenomen in het Vlaams Ecologisch Netwerk (VEN) onder de benaming “De Bollisserbeek - Dommel” (VEN-gebied 451). De genoemde delen behoren tot de categorie “Grote Eenheid Natuur” (GEN).

Speciale Europese Beschermingszones

De valleien van Bollisserbeek, Dommel en Peerderloop behoren tot het Habitatrichtlijngebied “Vallei- en brongebieden van de Zwarte Beek, Bollisserbeek en Dommel met heide en vengebieden” (BE2200029).

Het zuidelijk deel van de ankerplaats (tot de gewestweg N747) behoort tot het Vogelrichtlijngebied “Bocholt, Hechtel-Eksel, Meeuwen-Gruitrode, Neerpelt en Peer” (BE2217310).

Voor beide gebieden werden instandhoudingsdoelen (IHD) opgesteld (IHD-rapporten 25 en 35).

Natuurreservaten

Het natuurreservaat “De Dommelvallei” waartoe grote delen van het valleigebied van Bollisserbeek en Dommel behoren, is in beheer bij natuurvereniging Natuurpunt vzw.

Het Vlaams natuurreservaat “De Ortolaan”, ten oosten van de samenvloeiing van Dommel en Bollisserbeek, is in beheer bij het Agentschap voor Natuur en Bos.

De aanduiding van de ankerplaats respecteert het principe van de stand-still volgens Natura 2000.

Bosreservaten

De ankerplaats bevat geen of is niet gelegen in een bosreservaat.

Onroerend erfgoed: zie ook kaart 3

Beschermd monument:

- Peer:
 - Hoeve (Voortstraat 1, Peer): beschermd als monument op 4 november 2002 (B.S. 19 februari 2003);
 - Langgestrekte hoeve (Molhemstraat 28, Peer): beschermd als monument op 3 november 2003 (B.S. 19 mei 2004);
 - Hoeve (Voortstraat 9, Peer): beschermd als monument op 4 augustus 2009 (B.S. 23 september 2009);

- Hoeve (Molhemstraat 73, Peer): beschermd als monument op 5 februari 2009 (B.S. 24 maart 2009);
 - Hoeve Tichelhoven (Tichelovenstraat, Peer): beschermd als monument op 19 juli 1948 (B.S. 8 september 1948);
 - Semi-gesloten hoeve (Groenewoudstraat 2, Peer): beschermd als monument op 28 mei 2003 (B.S. 27 januari 2004);
 - Langgestrekte hoeve (Groenewoudstraat 6, Peer): beschermd als monument op 15 maart 2004 (B.S. 30 juni 2004);
 - U-vormig buitenverblijf (Dommellaan 49, Peer): beschermd als monument op 15 maart 2004 (B.S. 30 juni 2004);
 - Visvijver (Dommellaan 49, Peer): beschermd als monument op 15 maart 2004 (B.S. 30 juni 2004).
- Hechtel-Eksel:
- O.-L.-V.-kapel (Hoksent) (Sint Antoniusstraat, Hechtel-Eksel): beschermd als monument op 12 juli 1951 (B.S. 27 augustus 1951);
 - O.-L.-V.-kapel en omgeving (Hoksent) (Sint Antoniusstraat, Hechtel-Eksel): beschermd als landschap op 12 juli 1951 (B.S. 27 augustus 1951);
 - Kapel Musschenest (Schansdijkstraat, Hechtel-Eksel): beschermd als monument op 28 maart 2001 (B.S. 17 oktober 2001).
- Neerpelt:
- Sint-Willibrorduskapel (Breughelstraat 32, Neerpelt): beschermd als monument op 5 juni 2003 (B.S. 27 februari 2004).
- Overpelt:
- Wedelse molen (watermolen) (Breugelweg 50, Overpelt): beschermd als monument op 28 december 1994 (B.S. 16 maart 1995);
 - Sevensmolen (houten windmolen) (Breugelweg zn, Overpelt): beschermd als monument op 28 december 1994 (B.S. 15 maart 1995).

Beschermd stads- of dorpsgezicht:

- Peer:
 - Omgeving van de hoeve (Voortstraat 1, Peer): beschermd als dorpsgezicht op 4 november 2002 (B.S. 19 februari 2003).
- Hechtel-Eksel:
 - Omgeving van kapel Musschenest (Schansdijkstraat, Hechtel-Eksel): beschermd als dorpsgezicht op 28 maart 2001 (B.S. 17 oktober 2001).
- Overpelt:

- Omgeving Wedelse molen (Breugelweg 50, Overpelt): beschermd als dorpsgezicht op 28 december 1994 (B.S. 15 maart 1995);
- Omgeving Sevensmolen (Breugelweg zn, Overpelt): beschermd als dorpsgezicht op 28 december 1994 (B.S. 15 maart 1995).
- Neerpelt:
- Omgeving Sint-Willibrorduskapel (Breughelstraat 32, Neerpelt): beschermd als dorpsgezicht op 5 juni 2003 (B.S. 27 februari 2004).

Beschermd landschap:

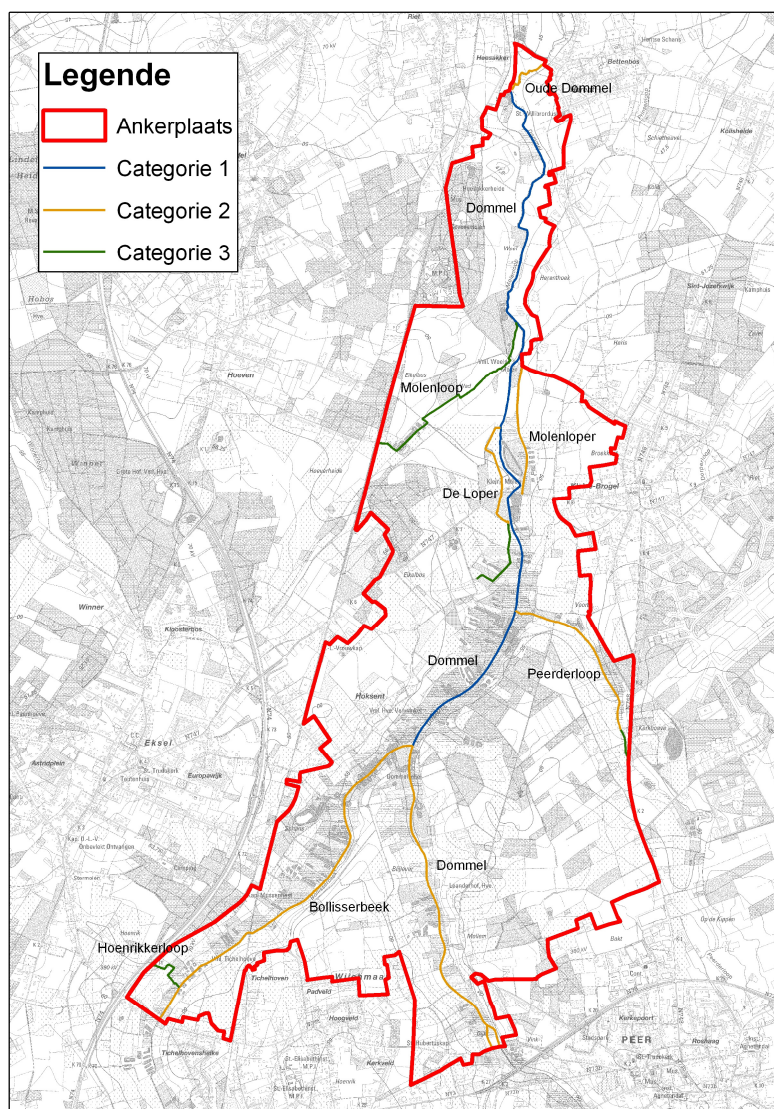
- Dommel en Bollisserbeek (Hechtel-Eksel – Peer): beschermd als landschap op 29 december 1987 (B.S. 30 januari 1988).

Herbevestigd agrarisch gebied (HAG)

De voorgestelde ankerplaats is voor een beperkt deel gelegen in herbevestigd agrarische gebied (HAG): een smalle strook in het noorden van de ankerplaats ten westen van de dorpskernen van Kleine Brogel en Herent. Deze herbevestiging gebeurde in het kader van het bovenvermelde AGNAS-proces voor de Limburgse Kempen en Maasland. Dit houdt in dat voor deze gebieden landbouw als hoofdfunctie werd bevestigd.

Statuut waterlopen

- Dommel: 1ste en 2de categorie
- Bollisenbeek: 2de categorie
- Peerderloop: 2de categorie
- Oude Dommel: 2de categorie
- Molenloper: 2de categorie
- De Loper: 2de en 3de categorie
- Molenloop: 3de categorie
- Hoenrikkerloop: 3de categorie

De waterlopen in de voorgestelde ankerplaats

5. Omschrijving

Geologie

De ankerplaats strekt zich uit ter hoogte van de samenvloeiing van de Dommel en de Bollisserbeek tussen Peer, Hechtel-Eksel, Overpelt en Neerpelt. Het gebied maakt deel uit van het **Kempisch Plateau** en bevindt zich midden in de quartaire overstromingsvlakte van de Maas. De diepere ondergrond van het plateau bestaat uit mariene en continentale zandige afzettingen van het Bolderiaan en deels het Diestiaan. Tijdens de Elsterijstijd werd ten gevolge van erosie in de bovenloop van de Maas een grote hoeveelheid grind meegevoerd door de stroom. Dit resulteerde in een enorme puinkegel, het Kempisch Plateau, die gedurende de laatste ijstijd (Weichsel) bedekt werd met een homogene laag van niveo-eolische dekzanden. Gaandeweg schuurde de Maas een vallei uit, uit haar eigen puin, waardoor de

huidige rivier, ten oosten van het Kempisch Plateau 60 meter lager ligt dan voorheen. Hierdoor vond een inversie van het reliëf plaats. Plaatselijk werden de Maasgrindafzettingen door vorstinwerking vermengd met de zanden waardoor het terrasgrind op veel plaatsen in de teeltlaag aan de oppervlakte komt. Tijdens het Laatglaciaal ontstonden lokaal landduinen en werden duincomplexen gevormd ten gevolge van lokale deflatie na bosrooiingen. Tijdens het Holoceen werden stuifzanden gevormd.

Hydrografie

De **Dommel en Bollisserbeek** ontspringen op het Kempisch Plateau en snijden de puinkegelafzettingen, zodanig in dat het landschap een convex reliëf verkreeg. De Dommel is de hoofdwaterloop van het hydrografisch Maasbekken en draineert het gebied in zuid-noord-richting. Deze waterloop heeft een vrij uitgebreid stroomgebied en ontvangt talrijke zijriviertjes zoals de Peerderloop en de Molenloop. Het gehucht Voort verwijst naar een doorwaadbare oversteekplaats in de vallei van de Peerderloop. De Dommelvallei vormt een natuurlijk bronwaterreservoir zodat op verschillende plaatsen kristalhelder water opborrelt uit de sterk ijzerhoudende ondergrond (sterke kwelinvloeden). Ter hoogte van Wijchmaal mondt de Bollisserbeek uit in de Dommel. Ze is de voornaamste bijbeek van de Dommel. Beide valleien zijn asymmetrisch opgebouwd en weinig vertakt. De valleien worden van elkaar gescheiden door **interfluviale ruggen** die als open ruimte bewaard zijn gebleven. Langs de waterlopen liggen alluviale afzettingen uit het Holoceen wat resulteert in lemige zandgronden. De Dommel is van oorsprong een sterk meanderende rivier met gering verval wat de waterafvoer sterk bemoeilijkte en voor wateroverlast zorgde. In de 15de-16de eeuw werd de loop van de Dommel tussen Heesakker en Herent verlegd waarna de oude bedding aangeduid werd als Oude Beek of Oude Dommel. Ook de inrichting van meerdere watermolens bracht de nodige infrastructuurwerken aan de beek met zich mee. In 1967 werd het laatste deel van de beek genormaliseerd zodat de Dommel een volledig kunstmatige bedding heeft. Ook de Bollisserbeek is deels rechtgetrokken en ingekort waardoor de stroomsnelheid sterk is toegenomen.

Veeenvorming

De stagnatie van regen en afvloeiwatervat wordt veroorzaakt door een ondoordringbare harde laag van leemhoudend zandgrind. In de laagste delen van de vallei, op plaatsen met zeer oppervlakkige afwatering, wordt hierdoor **laagveen** gevormd waarop zich vaak elzenmoerasveen ontwikkelt. De Dommel heeft een typisch en erg gaaf bewaard venig beekdal. Het gaat voornamelijk om laagveenformaties maar op beperkte schaal is er ook sprake van **hoogveen** dat door geleidelijke aangroei karakteristieke veenkoepels vormt in het laagveengebied. De aanwezigheid van hoogveen in een vallei is een uniek gegeven voor Laag-België. Vooral ten zuiden van de Kleine Molen herbergt de beekvallei een typisch en erg gaaf bewaard venig landschap. Het plaatselijk veensubstraat in de depressies werd door de dorpsbewoners uitgegraven ten behoeve van **klotwinning** waardoor de moerbodem werd uitgehold en vennen ontstonden. Toponiemen zoals *Vurtpuut* en *Vurtbroekske* verwijzen naar de moerassige broeken en/of vennen waar vurt of klot werd gestoken in de 17de en 18de eeuw. Later werden in de veenuitgravingen talrijke visvijvers aangelegd.

Inrichting beekvalleien

De aanwezigheid van een zeer hoge kweldruk zorgde voor uiterst natte valleigronden waardoor ze eeuwenlang als **hooilandcomplexen** werden gebruikt. Vanaf de late middeleeuwen werden verschillende wateringsystemen ontworpen om de waterzieke gronden geschikt te maken voor de landbouw. Op zoveel mogelijk plaatsen in de beekvallei werden bevoeide graslanden of **wateringen/weteringen** aangelegd waarbij het water uit de beek werd afgetapt en over het grasland geleid. Het bevoeien of 'weteren' was een vorm van bemesting; bevoeid grasland gaf een aanzienlijk betere hooiopbrengst. Via een netwerk van aan- en afvoergreppels ('rijt') werden de percelen van vruchtbaar slib voorzien. Meestal lag het hooilandperceel in zwak hellende bedden aangelegd. De aanpalende eigenaars of aangelanden van de beek waren jaarlijks verplicht de beek te ruimen en zo de te weelderig geworden plantengroei te verwijderen. De meeropbrengst dankzij **bevloeiing** was voor de boeren essentieel om het vee de winter door te helpen. De beemden besloegen een relatief groot gedeelte van de beekvalleien en waren economisch zeer waardevol. Welstand in de Kempische dorpen stond tot het begin van de 20ste eeuw in direct verband met de oppervlakte hooiland waarover ze beschikten. Na de eerste hooibeurt volgde een tweede, de toemaat waarna het najaarsgras vrij mocht begraaasd worden door het vee uit het dorp. Op de bevoeide percelen werd het recht op nabeweiding door het vee meestal opgeheven om trappelschade aan grasmat en greppels te voorkomen. Op veel plaatsen geraakten de waterbeemden tegen de jaren 1930-1940 buiten gebruik. Belangrijkste oorzaken waren de mechanisatie van de landbouw en de steeds gemakkelijker aanschaf van kunstmest (sinds 1910). Een klein aantal waterbeemden bleef in gebruik tot in de vroege jaren 1950, zoals te Heesakker in de Dommelvallei. Het merendeel van de hooiweiden verruigde zodat de vallei nu gekenmerkt wordt door **spontaan verboste** landbouwpercelen en enkele oude elzenbroekbossen; een aantal percelen werd omgezet tot grasland en afgezet met prikkeldraad.

Het **veen** werd eertijds gebruikt als brandstof. Het uitvenen van het gebied liet putten achter in het landschap die in het midden van de 20ste eeuw vaak werden uitgediept en vergroot tot recreatieve (vis)vijvers. Tussen Hoenrik (Eksel) en Neerhoksent werden talrijke **visvijvers** gegraven en her en der weekendhuisjes opgericht. In sommige delen van de valleien werden populieren aangeplant. De fysische uitgangssituatie (bodem en waterhuishouding) en het uitblijven van grote ingrepen maakt echter dat de valleien vandaag een uitzonderlijke natuurwaarde bezitten. Bepaalde delen zijn dan ook Vlaams of erkend natuurreservaat, waar een aangepast beheer wordt gevoerd voor het behoud van deze natuurwaarden, waarvan sommige habitats en soorten een Europese bescherming genieten.

Fauna, flora en vegetatie

Omwille van de grote landschappelijke differentiatie en de aanwezigheid van waardevolle biotopen is de Dommelvallei een **avifaunistisch** rijk gebied. Het samenvloeiingsgebied van Dommel en Peerderloop vormde lange tijd een van de laatste broedplaatsen in Vlaanderen van de ortolaan of korenschrijver. De vogel is een typische bewoner van het kleinschalige agrarische landschap zoals dat tot een paar decennia nog voorkwam in het gebied. De Dommelvallei is ook **floristisch** een zeer rijk gebied. Op de overgang naar de hogere gronden maar nog binnen het bereik van het grondwater komen kleine oppervlakten blauwgrasland voor. Deze

graslanden hebben een uitgesproken fluviaal karakter, groeien op een veenbodem en zijn bijzonder soortenrijk. Voorts telt de vallei nog enkele kleine zeggevegetaties en dotterbloemgraslanden.

Archeologie

De vruchtbare Dommelvallei oefende reeds vroeg een sterke aantrekkingskracht uit op de mens zoals blijkt uit de talrijke archeologische vondsten. In de Dommelvallei werden meerdere **grafstructuren** uit zowel steentijd als brons- en ijzertijd aangetroffen. Individuele grafheuvels verschijnen vanaf 3000 v. C. en werden aanvankelijk opgeworpen uit zand, later ook plaggen. De oudste grafheuvels werden in latere periodes vaak meermaals herbruikt. De grafvelden uit de metaaltijden bestaan meestal uit kleine concentraties urnevelden in de nabijheid van een beek en natuurlijke verhevenheden. Beekdalen vormden vaak de natuurlijke grenzen tussen verschillende gemeenschappen; de grafheuvels werden ingeplant nabij de beek, langs de doorgangsweg tussen de nederzettingen en akkers op de hogergelegen gronden en het rivierdal. De grafheuvels zelf zijn vaak omgeven door een greppel en bevatten handgemaakte urnen met zo goed als geen bijgaven. Soms worden de crematieresten afgebakend met paal- en steenstructuren; daarnaast zijn er op de grafvelden ook vlakgraven aanwezig.

In het gehucht Mollem liggen vijf **grafheuvels** waarvan drie uit het neolithicum (CAI50028; 50029). In 1959 werden twee van deze neolithische grafheuvels onderzocht. De heuvels waren opgebouwd uit zand met in de flank sporen van ijzertijdbijzettingen. Later werden in 1967 en 1971 in de onmiddellijke omgeving de restanten van twee grafheuvels uit de bronstijd onderzocht. Deze heuvellichamen waren opgebouwd uit plaggen en ook hier waren er sporen van herbruik. In de eerste heuvel werd een ijzertijdurne (ca. 4de eeuw v. C.) bijgezet. Vier paalgatssporen suggereren dat de urne was afgedekt met een vierkant lijkenhuisje. De tweede, ovale heuvel was omgeven door een ringgracht en even brede ringwal. Hier was een overledene bijgezet in een bekisting met vlechtwand en laag keien. De archeologische site is ontsloten door een wandelpad en een reeks infoborden. Een tweede grafveld dateert uit de vroege bronstijd en was ingeplant in de Schansheide. Het grafveld omvat een 60-tal kleine heuveltjes met urnfragmenten, crematieresten en stukjes brons (CAI51761). Een aantal heuveltjes was omringd door een gracht en/of wal.

De 5 prehistorische grafheuvels die nu nog zichtbaar zijn op Mollem werden opgericht door boerengemeenschappen uit de regio. Vanaf 3000 v.Chr. (late steentijd- vroege bronstijd) verschenen in de streek voor het eerst individuele grafheuvels in het landschap. Later bakenden kleine familiegroepen bepaalde plaatsen af om hun doden te eren. We zien dat fenomeen opduiken vanaf 1100 v.Chr. en vooral vanaf 850 v.Chr. (late bronstijd en de vroege en midden-ijzertijd). Deze mensen wonen verspreid in de omgeving. Ze cremen hun doden. De nabestaanden doen de as in urnen, en die begraven ze in een kuiltje, soms onder een lage grafheuvel. Na enkele generaties ontstonden er grafvelden met soms honderden graven. Waarschijnlijk maken ook de Mollemse grafheuvels deel uit van zo'n grafveld uit de periode 800 tot 500 v.Chr. Andere graven die deel uitmaken van dit grafveld zijn mogelijk nog bewaard in de omliggende bossen. De grafheuvelsite werd sinds 2011 op educatieve wijze ontsloten voor het publiek.

Naast grafvelden werden ook sporen van landbouwactiviteit uit de metaaltijden aangetroffen. De zogenaamde **Celtic Fields** zijn akkercomplexen uit de (late) bronstijd/vroege ijzertijd die door een netwerk van walletjes in regelmatige percelen (ca. 40x40m) zijn opgedeeld. De aarden walletjes zijn het gevolg van de accumulatie van ontginningsafval en uitgeputte akkergrond. Deze wallen geraken uiteindelijk begroeid met struikgewas en onkruid wat de akkers beschermd tegen uitdroging en verstuiving door de wind. Binnen dit lappendeken van aaneengesloten akkers is er sprake van zwervende erven. Het kerngebied van de verspreiding van Celtic Fields in Vlaanderen is vooral te situeren op en aan de rand van het Kempisch Plateau, steeds in pleistoceen dekzandgebied. Dit akkersysteem getuigt van het agrarisch grondgebruik sinds de bronstijd. Op beide beekhellingen van de Dommel is er sprake van restanten van Celtic Fields. Op luchtfoto's kunnen duidelijk netvormige akkercomplexen herkend worden ter hoogte van Eikelbos en Broekkant (CAI50047; 700124; 700209; 700218; 700399). Deze sporen danken hun goede bewaringstoestand aan hun ligging onder bos (omgezette heide) waar ze niet blootstonden aan de negatieve gevolgen van langdurige akkerbouw.

Op het interfluvium tussen Bollisser- en Dommelbeek werden bij het ploegen drie **Romeinse brandgraven** aangetroffen met aardewerk grafgiften, vermoedelijk daterend uit eind 2de-begin 3de eeuw (CAI60047). De zandgronden op de oevers van de rivier waren bijzonder aantrekkelijk voor de inplanting van vroege bewoningssites. Doorheen het gebied liep(en) ook een/enkele Romeinse heirba(a)n(en) die de economische ontwikkeling bevorderden en nederzettingen deden ontstaan. Vlakbij de Sint-Willibrorduskapel te Herent werd nabij de oever van de Dommel in 1925 bij graafwerken een muntschat (CAI50572) uit de vroeg-Romeinse tijd (1ste eeuw na Chr.) aangetroffen wat op een vroege Romeinse invloed in de Kempen wijst. Vermoedelijk verviel een groot aantal van de ontginningen en nederzettingen uit de Romeinse periode nadien weer tot bos en heide gevolgd door een herontginning in de Merovingisch-Karolingische periode.

Nederzettingsgeschiedenis

De Limburgse Kempen wordt gekenmerkt door een vrij jonge ontginningsbeweging waarbij de bodemgesteldheid de nederzettingsontwikkeling in sterke mate heeft beïnvloed. Dit blijkt uit de concentratie van de **vroegmiddeleeuwse bewoning** op de hoger gelegen vruchtbare gronden langs de beekvalleien. Deze oudste woonkernen lagen op de overgang van hoge naar lage grond, een soort lintbebouwing tussen bouwland en beekdalgronden. Zo liggen de oudste nederzettingen van Over- en Neerpelt aan weerszijden van de Dommel die het gebied middendoor snijdt. Van de vroeg-middeleeuwse (5de-8ste eeuw) landname bleven nog sporen in het landschap bewaard. Mollem, Hoksent en Blijlever waren oorspronkelijk mogelijk **Frankische nederzettingen**. De bewoning bestaat uit losse gehuchten van boerderijen op de betere landbouwgronden, vaak met een driehoekig plein (dries of biest) of open ruimte voor de dorpskudde. Rondom deze driesnederzettingen lag het **open field** landschap met akkers en weiland, ingericht volgens het drieslagstelsel. Het open field systeem was een systeem van rotatielandbouw om bodemuitputting tegen te gaan waarbij de percelen niet werden afgesloten zodat rondom de kernnederzetting zich open bouwlanden uitstrekten. De arme landbouwgrond resulteerde in een **verspreid nederzettingsspatroon** van kleine gehuchten omgeven door gemene heidevelden.

Een belangrijke rol bij de ontginningsgeschiedenis wordt toebedeeld aan de Angelsaksische predikers zoals de **H. Lambertus** (+709) en de **H. Willibrordus** (+739) na wiens doortocht in de Kempen verschillende parochies werden opgericht. Veel Frankische grondbezitters schonken hen landgoederen waar kapellen werden gesticht. In de 11de-12de eeuw ging een belangrijke invloed uit van enkele grote abdijen die door middel van schenkingen en een bewuste aankooppolitiek een uitgestrekt domein wisten te verwerven. De abdijen waren verantwoordelijk voor de stichting van talrijke parochiekerken en verrichtten belangrijk ontginningswerk. Door een schenking van Peppijn van Herstal in 714 kwam het volledige kroondomein met o.a. Peer, Eksel en Wijchmaal in handen van de **abdij van Sint-Truiden**. De abdij bezat ook het patronaatsrecht over de kerk van Peer die als moederkerk fungeerde voor de omringende plaatsen. De talrijke kerken langs de Dommel in het bezit van de abdij getuigen van haar aandeel in de kerstening van deze streek. De **abdij van Floreffe** wist op haar beurt een uitgestrekt domein te verwerven te Overpelt maar al in de 14de-15de eeuw werd de uitbating van het domein verpacht. De abdij richtte ook meerdere graan- en oliemolens op o.a. langs de Dommel. Zo kocht de abt van Floreffe in 1259 van graaf Arnold IV van Loon drie watermolens met banrecht: de Bemvoortse Molen, de Wedelse Molen en de Kleine Molen. In de talrijke vennen of heideplassen werden door de abdijen ook visvijvers aangelegd; na hun drooglegging behielden de hooilanden hier vaak de naam 'wijer' zoals langs de Molenloop. Het ontginningswerk door de abdijen leidde in de 13de eeuw tot een uitbreiding van het landbouwareaal en vertaalde zich in de oprichting van uithoven als exploitatiecentra in de afgelegen bezittingen. De meeste van deze domeinen werden uitgebaat door lekenbroeders.

Naarmate de bevolking toenam werd vanaf de 10de-11de eeuw de open ruimte rondom deze nederzettingen systematisch verkaveld. Door **systematische ontginningen** aan de rand van het veld of bos konden rijnnederzettingen ontstaan met opstreckende strookpercelen. Daarnaast gebeurde ook individuele ontginningen door verspreide hoeven. De planmatige landinname resulteerde in blokvormige percelen met de lengte-as loodrecht op de straat en omgeven met houtgewas. Doordat de percelen met houtkanten of hagen omzoomd werden, ontstond een gesloten bocagelandschap. De ruimte tussen de gehuchten werd ingenomen door de uitgestrekte heide, een extensief graasland. In de heide was er ook sprake van individuele ontginningen wat resulteerde in de heideontginningsdorpen. De nederzetting Mollem toont een organisatie en een **planmatige landinname** die nog steeds herkenbaar is in de inplanting van de hoeves. Op de hoogtelijn van 60 meter liggen, op een afstand van telkens 130 tot 170 meter langs de straat, oude, met de gevel naar het westen gebouwde, rijhoeven met lengteas loodrecht op de weg. Aan de overzijde van de Dommel, in het gehucht Blijlever, komt een analoge situatie voor. De ontginningsbeweging zet zich verder in de 11de-12de eeuw met de inplanting van bewoning aan de rand van de gemene gronden en langs de verbindingswegen. **Straatnederzettingen** ontwikkelden zich op de overgang van het hoger gelegen bos- en heidelandschap naar de lagere beekdalgronden van de Dommelvallei. De Groenewoudstraat is, als een van de oudste straten van Kleine-Brogel, een mooi voorbeeld van een straatgehucht met een handvol hoeven op regelmatige afstand, haaks op de as en aan de oostkant van de straat georiënteerd. De inplanting van de hoeven, precies aan de rand van de alluviale vlakte, op de grens tussen akkers en beemden, weerspiegelt het gemengd karakter (veeteelt en akkerbouw) van de **traditionele landbouwbedrijvigheid**.

Om in de uitgestrekte heidegebieden de arme zandgrond te verbeteren en bodemdegradatie tegen te gaan werd de techniek van het **plaggen** op grote schaal ingevoerd. Deze techniek was gebaseerd op het verzamelen van organisch materiaal, zoals heide- en grasplaggen, dat nadien in de potstal werd gebracht om, eens verzadigd met mest verspreid te worden op de communautaire akkers. Samen met het stalstrooisel werden ook minerale bestanddelen op het land gebracht wat leidde tot een **geleidelijke ophoging** van de percelen, vaak nog versterkt door zandopstuivingen. Het resultaat was een vruchtbare plaggenbodem met een dikke humusbovenlaag van 50-60cm tot zelfs 1m op een ondergrond van grindhoudend zand. Het principe van de potstal was reeds vanaf de 12de-13de eeuw in gebruik en verdween in de loop van de 20ste eeuw. Ongestoorde plaggenbodems bevatten wellicht nog vele onontdekte archaeologica. In de omgeving van de oude woonkernen (Wijchmaal, Mollem, Voort, Kleine Brogel) komen uitgestrekte plaggenbodems voor als resultaat van een eeuwenoud landbouwsysteem gericht op grondverbetering.

Het studiegebied vormde tot eind 19de-begin 20ste eeuw een uitgestrekte heidevlakte. De **heide** is het resultaat van gedegradieerd loofbos ten gevolge van overbegrazing door vee, een degeneratieproces dat een aanvang kende tijdens de prehistorie en zich verderzette tijdens de middeleeuwse ontginningsbewegingen. Schapen- en bijenteelt waren de oudste bedrijvigheden op de uitgestrekte heide. Daarnaast leverden de woeste gronden ook hout, turf, leem, biez en riet. De vennen deden dienst als drinkplaats voor het op de heide gehoede vee, als terrein voor klot- of moerwinning of als visvijver. Deze gemene heidegronden vormden ook de aanleiding tot vaak langdurige **grensbetwistingen** tussen de naburige gemeenten. De heide werd pas laat in cultuur gebracht zodat de nederzettingen lange tijd hun landelijk karakter weten te bewaren.

De kabinetskaart van de Ferraris (1770-1778) toont De Dommel- en Bollisserbeek met een aaneenschakeling van beemden die zich als een groene gordel door de heidevelden slingert. Op de hoger gelegen gronden strekken de akkercomplexen zich uit rondom de nederzettingen van Kleine-Brogel, Peer en Wijchmaal. **Driftwegen** voor het vee leidden de heide in en overbruggen de uitgestrekte gemene gronden die de verschillende nederzettingen van elkaar scheiden. Te midden van de heide werden grenspalen of -stenen geplaatst om de gemeentegrenzen af te bakenen en zo de graas mogelijkheden voor het vee vast te leggen. **Geïsoleerde boerderijen** zijn verantwoordelijk voor de geleidelijke ontginning van de heide zoals ter hoogte van Eikelbos. Ook vanuit de dorpen is er ontginningsactiviteit langs het wegennetwerk.

Al in de 16de en 17de eeuw verkochten de gemeentebesturen delen uit de gemene heide of de vroente aan particulieren waardoor een geleidelijk **ontginningsproces** op gang kwam. De privatisering van de gemene woeste gronden was de enige manier om het cultuurareaal te vergroten en zo de demografische groei op te vangen. Daarenboven was dit ook noodzakelijk om de financiële status van de gemeenten weer op te krikken na de oorlogsellende van de 17de eeuw. Om de zandige bodem te fixeren en de akkers te beschermen tegen zandverstuiving werd vanaf de 18de en 19de eeuw de heide **deels bebost** met Groveden. Vermoedelijk gebeurde dit in de 18de eeuw deels op initiatief van de abdij van Floreffe. Toch blijkt uit de registers van de goederen van de abdij in de 18de eeuw dat er nog sprake was

van een aanzienlijke hoeveelheid heide. Ook de valleiflanken werden grotendeels met naaldbomen beplant. De publieke verkopen van gemeentegronden werden talrijker vanaf de 18de eeuw. Het toponiem Opgenomen verwijst nog naar de procedure waarbij gemene heide werd gekocht en vervolgens ontgonnen.

Pas vanaf de 18de en vooral 19de eeuw komt de **grootschalige ontginning van de heide** op gang. Bij de omzetting van heide naar akkers werd gebruik gemaakt van een dicht net van **houtwallen** ter afbakening en tegen verstuiving. Door betere bemesting werden in de periode 1870-1960 steeds meer heidegebieden omgevormd tot akkers en weiden. Akkerbouw- en weidepercelen wisselen af met naaldhoutbossen en verlaten percelen. De beekdalen worden individueel opgedeeld en intensiever benut dankzij een drainagenetwerk. Een deel van de moerassige beekvallei wordt ingericht als graasweiden. Ook solitaire bomen en bomenrijen (eik) komen voor.

Vanaf midden 19de eeuw komt de heide steeds meer onder druk te staan. Grote aaneengesloten heidegebieden komen nog voor ten noorden en noordwesten van Kleine-Brogel zoals de Heesakker Heide en de Eikelbos Heide. Ter hoogte van de gehuchten Boekt en Hoksent liggen respectievelijk de kleinere Mollemmer Heide en Schans Heide. Vanuit de dorpen en gehuchten echter wordt het **akkerareaal stelselmatic uitgebred**. Het aantal wegen door de nog resterende heidegebieden neemt toe en aan de randen verschijnen de eerste bospercelen of omhaagde akkers. Verspreid in de heide liggen meerdere grote en kleine **vijvers**, al dan niet uitgegraven in bestaande vennen. Op de Vandermaelenkaart (ca. 1860) ligt in de Eikelbos Heide een langwerpige vijver, aangeduid als Heiligeest Weer, die als moerassige strook ook al op de kabinetskaart van de Ferraris te zien is. Deze wijers of vijvers zouden aangelegd zijn door de abdij van Floreffe (?) die een landbouwuitbating had in het nabijgelegen Hoeven. Ook langs de Nouwenloop in de Eikelbos Heide en in de Heesakkerheide liggen meerdere vijvers.

Pas vanaf de 2de helft van de 19de eeuw komt er een dichtere verspreiding van de bewoning door de verkoop van gemeentelijke heidegronden ten gevolge van demografische aangroei en het schaars worden van beschikbare bouwlanden. De overheid voerde een specifieke politiek om de woeste gronden in cultuur te brengen. Om de ontginning mogelijk te maken werden de gronden geprivatiseerd waardoor individuele kampontingningen ontstonden rond de verspreide nieuwe hoeven. Gronden die te slecht waren voor landbouw werden dikwijls met naaldhout bebost. De aanleg van de **spoorlijn Hasselt-Eindhoven** in 1864-1865 in het kader van de aanleg van de goederenlijn de Ijzeren Rijn, versnelde de ontginning van de heide. Op de topografische kaart van ca. 1870 is te zien hoe in de Heesakkerheide langs weerszijden van de spoorweg **planmatig naaldbos** werd aangelegd. In de Eikelbosheide wordt meer dan de helft ingenomen door bospercelen; ook rondom de ontginning Eikelbos is het bosareaal uitgebreid ten koste van de heide. De Mollemmerheide ondergaat dezelfde evolutie; tussen de geometrische bospercelen liggen nog slechts enkele versnipperde zones met heide. In de resterende heide is het wegennetwerk ook sterk uitgebreid. Het akkerareaal ondergaat eveneens een transformatie door de toename van het aantal wallen en houtkanten rondom de velden waardoor een **gecompartimenteerd landschap** ontstaat. Dit is o.a. het geval voor het open akkercomplex van Hoksent. Ook de exploitatie van de beekvalleien wordt verder geïntensifieerd wat zich uit in een sterker doorgedreven parcelering

geaccentueerd door hagen en of bomenrijen. Het is in dit kleinschalig landschap dat de ortolaan of de korenschrijver goed wist te gedijen. Naar het einde van de 19de eeuw toe zet de bebossing van de heide zich verder door en worden de grote heidezones steeds zeldzamer.

Tot en met de 19de eeuw bleef de landbouw het dagelijkse leven van de meeste Peerse gezinnen beheersen. De bouwlanden lagen op zandgrond en dienden vooral voor graanteelt (rogge) maar tot eind 19de eeuw werd ook veel boekweit geteeld. Dit werd op kleine perceeltjes geplant meestal vlakbij de hoeve en beschermd door hoge houtkanten. Met de introductie van kunstmest vanaf de 2de helft van de 19de eeuw verdwijnen boekweit en de nijverheidsgewassen zoals vlas. In de vallei werden collectieve hooilanden ingericht en zelfs vloeiveiden. Nieuwe woningen werden stevast volgens hetzelfde grondplan gebouwd: langgerekte hoevetjes met woonhuis, stalling en schuur onder één dak.

Begin 20ste eeuw kwam er een duidelijke **vermeerdering van het bosareaal**; veel stuifzandgebieden werden toen bebost om ze rendabel te maken. Ten gevolge van de schaalvergroting in de landbouw, verdwenen hagen en houtkanten en werden beken rechtgetrokken waardoor het landschap van uitzicht veranderde. Op de topografische kaart is te zien dat begin 20ste eeuw de voormalige Heesakkerheide volledig is omgezet in bos en weiland. Een deel van de reeds aangelegde bospercelen is echter vervangen door weiland. In de loop van de 20ste eeuw gaat het bosbestand verder achteruit met uitzondering van de beekvalleien waar de graslanden door **verruiging** dichtgroeien en verbossen. Na 1960 worden de veel nattere gedeelten van de vallei door de landbouw verlaten maar andere delen worden intensiever benut. Op veel akkers verdwijnen de hagen en wallen zodat grotere akkercomplexen ontstaan en de compartimentering stilaan verdwijnt. In de tweede helft van de 20ste eeuw worden de bochten en onregelmatigheden in de Dommelbeek grotendeels weggewerkt om een zo recht mogelijke loop te verkrijgen. Op veel plaatsen zijn percelen weiland en ook bos omgezet in akkerland. In de dichtgegroeide beekvalleien werden **vijvers** uitgegraven en **weekendverblijven** opgericht. De dorpskernen kennen een sterke uitbreiding met lintbebouwing langs de hoofdwegen. Met de naoorlogse accentverschuivingen in de landbouw verloren deze marginale gronden hun functie en kon de natuur er ongestoord zijn gang gaan. Hun graad van verruiging is een parameter voor het tijdstip waarop zij door de landbouw verlaten werden. Enkel in de buurt van transversale wegen of grote boerderijen hielden deze graslanden tot op heden stand. Typisch en authentiek Kempisch is de afbakening van de percelen met een diepe sloot, thans veelal tussen een dubbele prikkeldraadafsluiting.

Toch heeft het valleigebied zijn openheid min of meer weten te bewaren; de bewoning bleef beperkt. De aanwezige hoeves gaan veelal terug op een oudere kern en weerspiegelen de oorspronkelijke inplanting van de ontginningskernen die grotendeels bepaald werd door de bodemgesteldheid. Ondanks de schaalvergroting zijn in de omgeving van de beekvalleien nog talrijke kleine landschapselementen bewaard zoals houtkanten, bomenrijen en sloten als perceelsscheiding. Het gebied wordt doorkruist door meestal natuurlijke wegeltjes, afgeboord door houtwallen. Deze relictten herinneren aan de vroegere inrichting en organisatie van het landschap in functie van de toenmalige, vooral kleinschalige landbouweconomie. Er is zelfs nog sprake van boekweitteelt op enkele geïsoleerde en door omringend bos beschermde

percelen. De spoorwegverbinding werd stilgelegd in 1991 en op de geasfalteerde spoorbedding werd een recreatief wandel- en fietspad aangelegd.

Watermolens

Op de Dommel werden meerdere **watermolens** ingericht, veelal onderslagmolens, die typisch zijn voor traag stromende beken. Vermits de Dommel als rivier weinig verval had en dus weinig waterkracht, werd de bedding verhoogd om 'val' te creëren. Hierdoor kwam de rivier geleidelijk aan boven de grond te liggen en moesten ook dijken gebouwd worden. De banmolens behoorden toe aan de grondheer zodat de boeren verplicht waren hier hun graan te laten malen. De molenaar was gediend met een hoge waterstand maar dit was vaak gevaarlijk voor overstromingen van de weilanden en akkers stroomopwaarts. Dit gaf vaak aanleiding tot conflicten tussen de molenaars en de eigenaars van de aanpalende beemden zodat de pegelhoogte van de watermolens op de Dommel wettelijk werd vastgelegd.

De **Wedelse of Weelse Molen** (ID 80343) ligt ten noorden van de Kleine Molen in een vroeger moerassige site aan een kleine bocht in de Dommel, het Weel. De Wedelse Molen dankt zijn naam dus aan dit toponiem dat verwijst naar een waterplas of depressie ten gevolge van een dijkbreuk of -overloop. De oudste vermelding van de molen dateert uit 1259 wanneer de molen door de graaf van Loon aan de abdij van Floreffe wordt verkocht. De abdij had in het nabijgelegen Eksel een landbouwontginning waarbij een molen niet kon ontbreken. Bovendien kocht de abdij ook de meer noordelijk gelegen Bemvoortse molen en de molen van Daalhoksent (zie infra). Mogelijk gaat de Wedelse molen zelfs terug tot de 8ste eeuw; dan reeds is er een vermelding van 'een' molen op de Dommel. De Wedelse molen was een graanmolen maar deed in de 16de eeuw dienst als volmolen onder de naam Kumpsmolen. Om de bedding te verhogen werd een nieuwe bedding gegraven. De molen had ook een spaarbekken om zelf het debiet te kunnen regelen; deze reserve werd ook gebruikt om de weilanden tussen de oude en nieuwe waterloop te weteren. De oude rivier verloor uiteindelijk betekenis en de riviernaam ging over op de nieuwe waterloop. Het huidige tot café omgevormde bakstenen molengebouw dateert uit de 18de eeuw en is ingebed in een omgeving waar het landelijk karakter nog intact is. De maalactiviteit werd stopgezet in 1962; tot in 1953 werd hier nog boekweit gemalen. De volledige maalinrichting met houten radarwerk en maalstenen is bewaard. Het zeldzaam sluiswerk met de sluisuren en de oeverversteving stroomopwaarts geven het geheel een industrieel-archeologische waarde. Het erf is rondom omgeven door een aantal oude bomen (o.a. lindes). Ook langs de weg naar de molen werden lindebomen aangeplant.

Een tweede banmolen die sinds 1259 in het bezit was van de abdij van Floreffe is de **Kleine Molen** (ID80377), zo genoemd naar de kleine afmetingen in vergelijking met de Wedelse Molen. De molen lag op de Dommel, in het dal van het gehucht Hoksent, vandaar ook de benaming Daalhoksenter molen. Ook deze molen bestond mogelijk reeds in de 8ste eeuw maar beslist in 1218. Het betrof een graanmolen van het onderslagtype die tijdens de bloei van de laken- en linnennijverheid in de 16de eeuw ook als volmolen dienst deed. Vanaf eind 16de eeuw was de Kleine Molen weer uitsluitend een graanmolen; de molen bleef in gebruik tot 1978. Het erf is bereikbaar via een bruggetje en het huidige molenaarshuis wordt beschaduwed door twee lindes. Dicht bij de Kleine Molen liggen nog relictten van kunstmatig aangelegde visvijvers

binnen opgeschoten dijken. De abdij van Floreffe bezat naast de molens ook een drietal aangrenzende hoeves uitgebaat door lekebroeders; de aanleg van visvijvers kadert in het dieet van de religieuzen. In de 20ste eeuw vormden de vis- en roeivijvers hier een druk bezocht ontspanningsoord.

Nabij het gehucht Mollem ligt op de Dommel de **Peerder watermolen of watermolen van Mollem** (ook IJvits Molen) (ID80703), bereikbaar via een holle weg. Het gaat om de enige bovenslagmolen op de Dommel omdat het verval hier groter was, komende van het Kempisch Plateau. De graanmolen was een banmolen van de heerlijkheid Peer en wordt reeds vermeld in 1338. Inwoners van Peer waren verplicht hun graan hier te laten malen en de beek en de dijken te onderhouden. De molen bleef actief tot in 1966. De huidige bedding van de Dommel ligt zo'n 100m verwijderd van het molenaarshuis dat beschaduwd wordt door een eik. Het erf omvat nog een gecementeerde waterput en een dienstgebouw dat beschaduwd wordt door een esdoorn.

De **Sevensmolen** (ID80341) in het natuurpark Heesakker, de voormalige Heesakkerheide, is een houten korenwindmolen uit 1745. Op de standaard staat het jaartal 1832. De staak- of standaardmolen met halfopen voet is afkomstig van Helchteren maar werd in 1853 overgeplaatst naar Overpelt om tenslotte te worden heropgebouwd in het gemeentelijk natuurpark Heesakker in 1964-1965. De naam van de molen verwijst naar de molenaarsfamilie die de molen sinds de 19de eeuw uitbaatte. Het betreft een zeer karakteristieke Kempische standaardmolen met kenmerken die getuigen van een specifieke traditie in molenbouw in het noorden van België en in Nederland. De roeden met geklonken ijzeren constructie verwijzen naar een bepaalde fase in de evolutie van de molengevluchten. De molen is omgeven door een open terrein ter illustratie van de historische inplanting van een windmolen.

Schansen

In de veiligheid van de bevolking van de dorpjes en gehuchten werd in het verleden voorzien door de bouw van omgrachte **schansen** en de oprichting van schutterijen. Schansen zijn versterkte vluchtplaatsen ter bescherming van de dorpsbewoners en het vee tegen rondtrekkende en plunderende legerbendes. De meeste schansen werden opgericht tijdens de godsdienstoorlogen zoals de Tachtigjarige oorlog (1568-1648) en de Spaanse Successieoorlog (1701-1713) toen het neutrale prinsbisdom Luik een open gebied was voor vreemde troepen. De schans werd bij voorkeur ingericht op gemeenschapsgrond in of bij een moerassig gebied of vlakbij een beek voor de watervoorziening in de gracht. Meestal betrof het een rechthoekige structuur omgeven door een gracht en met houtgewas begroeide aarden wal, enkel toegankelijk via een ophaalbrug. In de schans zelf kreeg elk gezin (schansgenoot) een perceel toegewezen waar een klein schanshuisje kon opgericht worden. Eind 18de eeuw verloren de meeste schansen hun betekenis en werd de grond als weiland en visvijver verhuurd en uiteindelijk verkocht.

De **schans van Kleine-Brogel** (CAI700142) wordt voor het eerst vermeld in 1593 maar was vermoedelijk ouder. Op de kabinetskaart van de Ferraris staat de schans duidelijk afgebeeld met een zevental huisjes. Een grondplan van 1819 toont een

vijfhoekige structuur voorzien van grachten en twee bastions aan de westzijde. De schans wordt op de kaart omgeven door de *Schans Bemden* en het *Schansveld*. De schans werd opgericht op een stuk vroente, eigendom van de gemeente en bezat een poort, een brug en een schanshuis. Op de schans groeiden meerdere bomen waarvan het snoeisel werd verkocht; ook het gras en de wissel werden regelmatig verkocht. In de 18de eeuw werden schans en schansvest door de gemeente verhuurd. De laatste vermelding dateert uit 1827; de schans werd door de gemeente publiek verkocht. In het huidige landschap zijn er geen zichtbare aanwijzingen meer voor de vroegere defensieve constructie; enkel de naam Schansstraat herinnert hier nog aan. Langs de oostgrens staan twee eiken.

Te Wijchmaal lagen er twee schansen: de Houterschans en de Tichelhovense schans. Op de **Houterschans** werd in de 17de eeuw een woning gebouwd voor de pastoor als veilig onderkomen tijdens die woelige periode. De gebouwen werden afgebroken begin 19de eeuw. Over de **Tichelhovense schans** is weinig geweten; vermoedelijk dateerde ze uit begin 17de eeuw. Op de kabinetskaart van de Ferraris is de rechthoekige omgrachting met bebouwing nog duidelijk herkenbaar. Begin 19de eeuw wordt de schans nog vermeld maar met de aanleg van de spoorlijn Hasselt-Eindhoven in 1864-1865 verdween dit complex. Eksel had de **Lochterschans** en de schans van Hoksent (CAI60022). De kabinetskaart van de Ferraris toont de **schans van Nederhoksent** met een drietal gebouwen en vlakbij een vijver. Vlakbij verwijst de Schansdijkstraat nog naar het vroegere complex. Ook het gehucht Heesakker beschikt over een eigen schans die vermeld wordt in 1650. Van de schans zelf is geen spoor meer overgebleven, maar sommige perceelsnamen van de omliggende beemden zoals Schansbroek(ske) herinneren hier nog aan. Een veldwegel leidt nog naar de vermoedelijke locatie van de **Heesakkerschans**.

Hoevetypes

Verspreid in de beekvallei liggen talrijke voorbeelden van voornamelijk 19de-eeuwse, **langgestrekte hoeven** als restanten van de traditionele bebouwing (ID80482, 80484, 80704, 80737, 80702, 80789, 80811, 80832). De langgestrekte hoeve getuigt van de geleidelijke ontginning van de woeste heidegronden in de loop van de 18de en 19de eeuw, wat resulteerde in een patroon van sterk verspreide bebouwing. Dit bescheiden hoevetype waar mens en dier samen onder één dak leefden is kenmerkend voor de armere zandige streken van West-Europa als meest logische oplossing in functie van bodemgesteldheid, agrarisch rendement, klimaat etc. De landbouwproductie was vooral gericht op zelfvoorziening wat resulteerde in een combinatie van veeteelt en de winning van rogge en boekweit. De hoeves in vakwerkbouw werden opgetrokken in de beekvallei, haaks op de Dommel, in de nabijheid van de drassige beemden. De belangrijkste kenmerken van de Kempische hoeve zijn de '**klassieke**' **ordonnantie** met de potstal, de schuur en het woonhuis in elkaars verlengde, het zadeldak en de verankerde bak- en cementsteenbouw. De beschermde plaats van de koestal tussen de schuur en de woning symboliseert het belang van de veestapel. Vaak worden de hoeves langs de westkant tegen regen en wind beschermd door een bomenrij van hoogstammen zoals linde, kastanje en eik.

De lengteas van het gebouw staat veelal loodrecht op de wegen en de voorgevel ligt meestal georiënteerd op het zuiden om de natuurlijke warmte maximaal te benutten. Het boerenerf is gewoonlijk door een haag (meidoorn, liguster) ingesloten. Het agrarisch complex omvat ook vaak een gekasseid erf, een moestuin, een waterput, een mestvaalt of een bakhuis. Het merendeel van deze hoeves gaat in kern terug tot de 18de eeuw maar is vandaag vaak sterk verbouwd.

De **Sannenhoeve** (ID80736), zo genoemd naar een landbouwer van het gehucht Bockt, is een typisch voorbeeld van een langgestrekte hoeve of langgevelhoeve met losstaande bestanddelen. De hoeve gaat in kern terug tot de 18de eeuw. De gebouwen met originele ordonnantie liggen gegroepeerd rondom een deels van veldkeien voorzien erf met ronde gecementeerde waterput. Enkel de voormalige potstal heeft een woonfunctie gekregen. Aan straatzijde is het geheel omgeven door een beukenhaag en bevindt zich een zogenaamde biehalle waar de bijenkorven werden opgesteld. Een gevelsteen met jaartal 1883 verwijst naar de datum van versterking van de oorspronkelijk in vakwerk opgetrokken hoeve door Graadje Schrijvers, de latere burgemeester van Peer. Een gedenkplaat verwijst naar de rol van deze boerderij in de geschiedenis van de Belgische Boerenbond in Limburg. Hier vond nl. in 1890 de eerste voorbereidende vergadering plaats met als doel de boeren te verenigen in een sociale organisatie. Oorspronkelijk liep de voetweg van Peer naar Kleine-Brogel over het erf (nu verlegd). Langs deze voetweg, ten zuidwesten van de hoeve, ligt een door een groene beuk beschaduwde bakstenen veldkapelletje, opgericht in 1883.

De **Tichelhoeve** (ID80831) vormde oorspronkelijk het historische centrum van het gelijknamige gehucht, ontstaan als ontginningshoeve in de volle heide tussen Wijchmaal en Eksel. De huidige hoeve dateert uit de 19de eeuw maar op de kabinetskaart van de Ferraris staat hier reeds een omhaagd complex aangeduid. De hoeve wordt daarenboven vermeld in de late middeleeuwen wat impliceert dat er toen ook al een oudere inplanting bestond. Het huidige complex wordt aan straatzijde door een vijftal linden en twee canadabomen omgeven. Het betreft een door een oude notelaar en kastanje beschaduwde langgestrekte hoeve met schuur en bakhuis. De naam Tichelhove verwijst naar de vroeger veel voorkomende steen- of tichelovens op de heide voor de productie van veldstenen, meestal voor lokaal gebruik. Deze ovens waren tot eind 19de eeuw in gebruik.

Slechts sporadisch komen in de Kempen gesloten hoeves (vierkantshoeven) voor. Deze hebben zich ontwikkeld uit de hoeve met losse bebouwing en gaan gepaard met een verhoging van de productiviteit van de bodem en het toepassen van nieuwe landbouwmethoden. De hoeve **Het Groene Woud** (ID80788) is een gaaf voorbeeld van een semi-gesloten boerderij in de Noorderkempen waar het langgestrekte hoevetype primeert. De hoeve dateert uit 1835 en heeft een korfboogpoort uit 1840. De oorspronkelijke boerderij zou opgericht zijn in 1538; de naamgeving verwijst naar de groene omgeving. Woonhuis en dienstgebouwen met oa een bakhuis liggen gegroepeerd rondom het gekasseid erf. Het complex ligt in de Dommelvallei in de nabijheid van de moerassige weidegronden voor het vee. Een tweede voorbeeld is de hoeve **De Paggers** (ID80797) vlakbij het Paggersveldpad en beschaduwde door drie oude linden en een kastanjelaar. Een jaartal in de gevel vermeldt 1780 maar er is reeds een hoeve aanwezig op de kabinetskaart van de Ferraris. Rondom het erf

liggen een woonhuis, dwarsschuur, door acacia's beschaduwd bakhuis en twee toegangspoorten.

Een zijbaantje van de Groenewoudstraat leidt naar de beemden langs de Molenloper en een **U-vormig complex met visvijver** (ID80785). Dit buitenverblijf werd in 1917 opgetrokken door de voormalige burgemeester van Kleine Brogel, Peter Joseph Voets. Het geheel wordt gekenmerkt door een typisch geknikt zadeldak en is omgeven door verruigde meidoornhagen. Het houtwerk is grotendeels bewaard gebleven. Aan de overzijde van de weg bevindt zich een visvijver eveneens grotendeels omhaagd met meidoorn en voorzien van een centraal houten hek. Deze vijver maakt deel uit van het complex en was in de 19de eeuw een gemeentelijke waterkuil, **vlasroot** genaamd. Er waren twee toegangswegen tot deze vlasroot: de Vlasrootstraat en de Rootkuilstraat (nu Groenewoudstraat). De combinatie van het woonhuis met de vijver illustreert het buitenverblijf in een landelijke omgeving zoals het werd geconcipieerd aan het begin van de 20ste eeuw. Tot het midden van vorige eeuw werd in vrijwel elke Kempische gemeente vlas verbouwd, voornamelijk voor eigen gebruik (goedkoop stof en linnen). In de vlasroten of vlaspoelen werd het gedorste vlas gedurende enkele weken onder water gedompeld zodat de vezels loslieten. Op de Vandermaelenkaart (ca. 1860) staat bv. een ven aangeduid als *Vlas Rocher*. Vaak lag er naast de boerderijen een waterkuil waarin er kon gerooit worden. Vlakbij de verdwenen Heesakkerschans ligt een waterplas, een voormalig ven dat waarschijnlijk ook als vlasrootpoel gebruikt is. Het baantje naar de vijver wordt immers aangeduid als Vlasrootweg.

Kapellen

Karakteristiek voor de oude gehuchten zijn de talrijke **Maria-kapelletjes** bij vrijwel elk kruispunt. Het gehucht Hoksent kent de grootste concentratie (11 in totaal). Deze weg- en veldkapellen werden veelal opgericht door particulieren, vaak tijdens of in de nasleep van WOII. Meestal worden ze beschaduwd door één of meerdere hoogstambomen. Een mooi voorbeeld is het reeds aangehaalde kapelletje midden in de velden achter de hoeve Sannenhof (ID80736). De vermoedelijk 19de-eeuwse kapel ligt beschaduwd door een groene beuk aan een oude voetweg naar Kleine Brogel. De kapelletjes geven een beeld van de devotiepatronen binnen de gemeenschap en de ontwikkeling van het volksgeloof. Naast de wegkapellen telt de ankerplaats enkele kapellen die van grote betekenis waren en zijn voor de lokale dorpsgemeenschappen.

De bakstenen, neoromaanse **Sint-Hubertuskapel** (ID80809) werd opgericht in 1892-93 op de plaats van een oudere voorloper. Het eerste gebedshuis zou dateren uit 1599, in 1710 is er nog sprake van herstelwerken. De kapel heeft een volledig bepleisterd en beschilderd interieur en bevindt zich in een sfeervol landschappelijk decor. Het gebouw wordt beschaduwd door een viertal linden en is omgeven door een beukenhaag. Sint-Hubertus is de patroonheilige van de jagers. De jaarlijkse Sint-Hubertusviering gaat gepaard met een veemarkt en zegening van de dieren. Vlakbij de kapel ligt een dubbelhuis (ID80810) van ca. 1900 als voormalig zomers buitenverblijf van bisschop J.P.C. Van Lierde (1907-1995).

De **kapel van het Mussennest** (ID80507) ligt net ingeplant op de beekoever en werd door particulieren opgericht eind 18de of begin 19de eeuw. Wellicht stelde de

gemeente een perceel grond ter beschikking om een bedehuis op te richten gewijd aan Maria, Behoudenis der Kranken. De kapel vormt een druk bezocht bedevaartsoord om genezing af te smeken voor de zieken. Het betreft een eenvoudige wit geschilderde gecementeerde kapel opgetrokken in baksteen met zadeldak en portaal. Voor het bedehuisje staat een oude lindeboom. De omgeving vormt een onveranderde historische biotoop van de kapel zoals ca 1800.

Een belangrijke rol wordt toebedeeld aan rondtrekkende Angelsaksische zendelingen zoals de Heilige Lambertus en Willibrordus en hun bekeringswerk op het vasteland. Willibrordus stichtte rond 700 de abdij van Echternach te Luxemburg en begiftigde de instelling met zijn bezittingen in Taxandrië waaronder ook Hoksent. **Hoksent** is een gehucht van Eksel ingeplant op de overgang van de beekdaldepressie van de Dommel naar de hoger gelegen gronden en vormt het oudste landbouwcentrum van de regio. Er zou reeds een vermelding zijn bij de abdij van Echternach in 410. De **hoeve Vanwinkel** (ID80483), zo genoemd naar de huidige eigenaar, vormde als oorspronkelijke *Hoccascaute* hoeve vermoedelijk de kern van het domein van Echternach. De eerste vermelding dateert uit de 16de eeuw en in 1720 wordt de boerderij versteend. Het betreft een door twee oude lindes beschaduwde langgestrekte hoeve met deels bewaard vakwerk en ronde gecementeerde waterput. Aan de straatzijde is het geheel omgeven door een ligusterhaag en oude hulst.

De **kapel van O.-L.-Vrouw van Zeven Weeën** te Hoksent (ID80509) werd vermoedelijk in de 8ste eeuw gesticht door de abdij van Echternach, op gronden geschonken door de H. Willibrordus en nog voor zijn dood in 739. De oprichting van de aanvankelijk houten kapel dateert dus van voor de stichting van de parochie Eksel. De aanwezigheid van een kerkhof bevestigt ook het belang van deze vroege kapel. Het domein rondom de kapel (de kapelstee) was omgeven door een gracht en werd verhuurd voor de grasopbrengst. Om financieel in het onderhoud van de kapel te voorzien werd ook het hout op de gracht rondom de kapel verkocht als mutsaarden. Uiteindelijk was het gehucht Hoksent te klein om een zelfstandige parochie te worden. Daarenboven schonk Peppijn van Herstal in 714 een groot domein rondom Eksel aan de abdij van Sint-Truiden waardoor heel de streek met Wijchmaal, Peer en Kleine-Brogel vanaf de 8ste eeuw onder de invloed van deze abdij kwam. De kapel behield haar onafhankelijk statuut en werd beheerd door de inwoners van Hoksent; de parochiale verplichtingen gingen over naar de parochiekerk te Eksel. Sinds de 17de eeuw wordt jaarlijks een Kruisprocessie naar de kapel georganiseerd vanuit de parochiekerk. De huidige kapel dateert uit de 16de-17de eeuw en is ingeplant temidden van de velden van het gelijknamige gehucht. Vlakbij ligt een oude weg die de vroegere verbindingsweg vormde tussen Eksel en Kleine-Brogel. Aan de westkant wordt de laatgotische kapel omgeven door **acht lindebomen**; oorspronkelijk was de volledige ruimte rondom de kapel met lindes beplant. Een belangrijk element in het interieur van de kapel is een gebeeldhouwde apostelbalk bestaande uit een Christusfiguur (*salvator mundi*) en twaalf gepolychromeerde apostelbeeldjes uit het begin van de 16de eeuw. De **Mariadevotie** met het motief van de zeven beproevingen verspreidde zich voornamelijk in de 16de eeuw onder invloed van de talrijke broedersschappen. De broederschap te Peer werd opgericht in 1647. Ook aan de kapel te Hoksent was een dergelijk broederschap verbonden. In de loop van de 17de eeuw werd de Mariadevotie geleidelijk aan teruggedrongen door de groeiende populariteit van Sint-Antonius als beschermheilige van de veestapel. Sinds de 18de eeuw is er sprake

van de Theunisviering en nu nog vormt de kapel een belangrijk bedevaartoord voor de streek.

De **kapel van het Herent** (ID80241), op 300m van de Dommel, is toegewijd aan Sint-Willibrordus maar ook aan Sint-Antonius abt en het heilig Kruis. De kapel is het oudste bedehuis van Neerpelt en gaat in oorsprong terug tot de 8ste eeuw. Het huidige gebouw heeft een kern uit de 15de eeuw en wordt omgeven door een gekasseid pad en oude lindebomen. Oorspronkelijk was de kapel omgeven door een kerkhof waarvan de hoefijzervormige wal, vroeger met bomen beplant, nog zichtbaar is. Vlakbij de kapel was in de 16de eeuw ook sprake van de grote Capelhoeve. De combinatie van de kapel met het oude kerkhof suggereert dat de kapel uit de periode van voor de parochiestichtingen dateert vermits de latere parochiekerken het begrafenisrecht zeker niet zouden afstaan.

6. De landschapskenmerken die typisch zijn voor de ankerplaats, met inbegrip van de ruimtelijke kenmerken die eigen zijn aan de waarden

De ankerplaats “Valleien van Dommel en Bollisserbeek tussen Peer, Hechtel-Eksel, Overpelt en Neerpelt is een open en landelijk gebied in de Limburgse Kempen rondom de samenvloeiing van de Dommel, Bollisserbeek en Peerderloop. Het gebied wordt gekenmerkt door een zeer lage bebouwingsdichtheid en getuige de historische kaarten, een landschap dat gedurende de afgelopen decennia gespaard is gebleven van zeer grootschalige ingrepen. Het oorspronkelijke natuurlandschap werd al in de prehistorie bewoond en langzaam ontgonnen. Talrijke sporen in het landschap laten de menselijke aanwezigheid gedurende de opeenvolgende periodes zien. Het zijn deze elementen, samen met de oorspronkelijk van nature aanwezige elementen die het landschap vandaag nog vorm geven en als onroerend erfgoed kunnen worden bestempeld.

Deelgebied 1 °: Cultuurlandschap rond het Herent

- a) het zeer open karakter met zichten op de smalle beekvallei;
- b) hoofdzakelijk grote, aaneengesloten akkers met een beperkt aantal kleine landschapselementen (solitaire bomen en houtkanten);
- c) de aanwezigheid van een aantal historische, onverharde wegen;
- d) de aanwezigheid van plaggenbodems die getuigen van een eeuwenoud landbouwsysteem gebaseerd op plaggen van heide die werden gebruikt in de potstal en daarna verspreid werden op de gemeenschappelijke akkers;
- e) de afwezigheid van bebouwing met uitzondering van de uit de 8ste eeuw daterende kapel van het Herent, gewijd aan de H. Willibrordus:

aa) Neerpelt, Breughelstraat 28: Sint-Willibrorduskapel, beschermd als monument en de deels omhaagde tuin met lindebomen beschermd als dorpsgezicht (ID: 80241).

Deelgebied 2°: Cultuurlandschap van Heesakker en de Heesakkerheide

- a) het open akker- en weilandgebied met verspreid voorkomende kleine landschapselementen (bomenrijen, solitaire bomen, houtkanten);
- b) de zure eikenbosjes in het zuiden van het deelgebied;
- c) het historische bos ten zuiden van Heesakkerheide;
- d) het planmatig aangelegde bos van Heesakkerheide met vijver en bosdreven;
- e) de aanwezigheid van de Oude Dommel;
- f) de aanwezigheid van een aantal historische, onverharde wegen;
- g) het voorkomen van heiderelicten in het gemeentelijk park
- h) de afwezigheid van bebouwing met uitzondering van de in de 19de eeuw opgerichte houten windmolens:
 - aa) Overpelt, Breugelweg z/n: houtenwindmolen, genaamd Sevensmolen, beschermd als monument; de omgeving van de molen is beschermd als dorpsgezicht (ID: 80341);
- i) Aanwezigheid archeologische sporen:
 - aa) de niet met zekerheid gesitueerde schans van Heesakker
 - bb) “Het Weel” – Grondsporen – mogelijke nederzetting uit de Romeinse tijd (CAI60036).

Deelgebied 3°: Cultuurlandschap van Eikelbos

- a) het open akker- en weilandgebied met verspreid voorkomende kleine landschapselementen (bomenrijen, solitaire bomen, houtkanten);
- b) de restanten van het oud Eikelbos (19de eeuw);
- c) de zichtbare depressie in het open akker- en weidelandschap (microreliëf);
- d) het brongebied van de Molenbeek met een aantal achter elkaar gelegen vijvers;
- e) de aanwezigheid van een aantal historische, onverharde wegen die verbinding vormen met de Weelse Molen of de Kleine Molen;

- f) de aanwezigheid van een veldkapelletje langs de landweg die het gehucht Lindel verbond met de Klein Molen;
- g) de aanwezigheid van archeologische sporen:
 - aa) Losse vondst van aardewerk, scherven van Oost-Gallische terra sigillata, van een wrijfschaal en grote hoeveelheden dakpannen en een mogelijk ingestorte waterput (CAI50047);
 - bb) Zgn. Celtic Field uit de Late Bronstijd tot Vroege IJzertijd (CAI700124 en CAI700209);
 - cc) Losse vondst van aardewerk, stukken van 3 urnen uit de metaaltijden (CAI60021)
- h) de afwezigheid van bebouwing.

Deelgebied 4 °: Cultuurlandschap rond Kleine Brogel en Voort

- a) het open akkergebied met een zicht op de Dommelvallei;
- b) de aanwezigheid van een historische doorwaadbare plaats ter hoogte van de Peerderloop;
- c) hoofdzakelijk grote, aaneengesloten akkers met een beperkt aantal kleine landschapselementen (solitaire bomen en houtkanten);
- d) de aanwezigheid van plaggenbodems die getuigen van een eeuwenoud landbouwsysteem gebaseerd op plaggen van heide die werden gebruikt in de potstal en daarna verspreid werden op de gemeenschappelijke akkers;
- e) de aanwezigheid van een aantal historische wegen loodrecht georiënteerd op de Dommelvallei;
- f) het voorkomen van typische veldkapelletjes, allen gewijd aan O.L.V.
- g) de zeer lage bebouwingsdichtheid en de aanwezigheid van karakteristieke landelijke bebouwing waarvan een aantal als monument beschermd zijn of opgenomen zijn in de Inventaris Bouwkundig Erfgoed:
 - dd) Peer (Kleine Brogel), Dommellaan 49, U-vormig buitenverblijf en visvijver (oude vlasrootput), beschermd als monument en dorpsgezicht (ID: 80785);
 - ee) Peer (Kleine Brogel), Groene Woudstraat 6, Langgestrekte hoeve, beschermd als monument (ID: 80789);
 - ff) Peer (Kleine Brogel), Groene Woudstraat 2, Gesloten hoeve "Het Groene Woud", beschermd als monument (ID: 80788);
 - gg) Peer (Kleine Brogel), Schansstraat 5, Gesloten hoeve "De Paggers" (ID: 80797);

- h) de aanwezigheid van archeologische sporen:
 - aa) de schans van Kleine Brogel;
 - bb) Celtic Field uit de Late Bronstijd (CAI700218 en CAI700399).

Deelgebied 5°: Cultuurlandschap van het Hoksent

- a) het historische, stabiele open akkercomplex rondom de oudste kapel van Noord-Limburg op de overgang naar de Dommelvallei;
- b) de aanwezigheid van een aantal historische wegen loodrecht georiënteerd op of parallel met de Dommel en de Bollisserbeek;
- c) de aanwezigheid van een aantal typische veldkappelletjes;
- d) zeer geringe bebouwingsdichtheid en enkele kenmerkende hoevegebouwen en een kapel opgenomen in de Inventaris Bouwkundig Erfgoed:
 - aa) Hechtel-Eksel, Hoksentstraat 33, zgn “Hoeve Van Winkel”, langgestrekte hoeve (ID: 80483);
 - cc) Hechtel-Eksel, Hoksentstraat 51, Langgestrekte hoeve (ID: 80484);
 - dd) Hechtel-Eksel, Hoksentstraat 19, Langgestrekte hoeve (ID: 80482);
 - ee) Hechtel-Eksel, Schansdijkstraat 2+, Langgestrekte hoeve (ID: 80508);
 - ff) Hechtel-Eksel, Schansdijkstraat z/n, Kapel van het Mussennest (ID: 80507).
- e) de oudste kapel van Noord-Limburg: de Hoksentkapel (8ste eeuw), Kapel van Onze-Lieve-Vrouw van Zeven Weeën of Sint-Antoniuskapel, Sint-Antoniusstraat z/n, beschermd als monument en de door 8 statige linden omgeven kapel beschermd als landschap;
- f) de oude schans van het Hoksent.

Deelgebied 6°: Cultuurlandschap rond Peer, Mollem en Bokt

- a) het door bossen, akkers, houtkanten en bomenrijen gevormde compartimentenlandschap tussen Dommel en Peerderloop;
- b) het voorkomen van een aantal statige eikendreven in de omgeving van langgevelhoeven;
- c) restanten van een voormalig uitgebreid netwerk van houtwallen en houtkanten rondom de akkers;
- d) de aanwezigheid van een netwerk van onverharde landelijke wegen die ofwel parallel aan Dommel en Peerderloop lopen (en dan de grens met de vallei vormen) of loodrecht op beide waterlopen zijn georiënteerd;

- e) het voorkomen van een aantal fragmenten van oud bos (19de eeuw);
- f) de aanwezigheid van plaggenbodems die getuigen van een eeuwenoud landbouwsysteem gebaseerd op plaggen van heide die werden gebruikt in de potstal en daarna verspreid werden op de gemeenschappelijke akkers rond de gehuchten Mollem en Bokt;
- g) het voorkomen van verschillende typische veldkapelletjes;
- h) de zeer lage bebouwingsdichtheid en de aanwezigheid van karakteristieke landelijke bebouwing waarvan een aantal als monument beschermd zijn of opgenomen zijn in de Inventaris Bouwkundig Erfgoed:
 - aa) Peer, Voortstraat 9, Langgestrekte hoeve, beschermd als monument (ID: 80737);
 - bb) Peer, Voortstraat 1, Langgestrekte hoeve "Sannenhof", beschermd als monument, omgeving als dorpsgezicht (ID: 80736);
 - cc) Molhemstraat 73, Alleenstaande langgestrekte hoeve (ID: 80704);
 - dd) Molhemstraat 28, Langgestrekte hoeve (ID: 80702).
- i) de aanwezigheid van archeologie:
 - aa) Twee grafheuvels uit de Vroege IJzertijd (CAI50028);
 - bb) Grafheuvel - Ringwalheuvel uit de Bronstijd (CAI5009).

Deelgebied 7°: Cultuurlandschap rond Wichmaal, Blijlever en Tichelhoven

- a) het hoger gelegen akkergebied tussen de Bollisserbeek en de Dommel;
- b) restanten van een voormalig uitgebreid netwerk van houtwallen en houtkanten rondom de akkers;
- c) de aanwezigheid van plaggenbodems die getuigen van een eeuwenoud landbouwsysteem gebaseerd op plaggen van heide die werden gebruikt in de potstal en daarna verspreid werden op de gemeenschappelijke akkers;
- d) een restant van oud bos uit de 19de eeuw;
- e) de aanwezigheid van een aantal onverharde, historische wegen loodrecht op of parallel aan de beekvalleien;
- f) het voorkomen van verschillende typische veldkapelletjes;
- g) de zeer lage bebouwingsdichtheid en de aanwezigheid van karakteristieke landelijke bebouwing waarvan een aantal als monument beschermd zijn of opgenomen zijn in de Inventaris Bouwkundig Erfgoed:
 - aa) Peer, Tichelovenstraat 63, zgn. "Tichelhoeve" (ID: 80831);
 - bb) Peer, Tichelovenstraat 65, Alleenstaande langgestrekte hoeve (ID: 80832);
 - cc) Peer, Dijkerstraat z/n, Sint-Hubertuskapel (ID: 80809);

- dd) Peer, Dijkerstraat 52, Dubbelhuis (ID:80810);
- ee) Peer, Dijkerstraat 54, Langgestrekte hoeve (ID: 80811).

- h) de aanwezigheid van archeologische sporen
 - aa) Drie crematiegraven (met een deukbeker, een tasje uit terra sigillata, tasje terra rubra, tasje terra nigra, schoteltje, peervormig kruikje, kleiner schoteltje) uit de Midden-Romeinse Tijd (CAI60047).

Deelgebied 8°: Het valleigebied van de Dommel, Bollisserbeek en Peerderloop

- a) het uitgesproken veensubstraat in de drie beekvalleien;
- b) de relictten van het vroegere bodemgebruik en het beheer:
 - aa) de overgebleven natte hooilandjes met specifieke flora en fauna;
 - bb) de planmatig aangelegde greppelstructuren (irrigatiekanaaltjes) van de hooilanden (wateringen)(microreliëf);
 - cc) de historische perceelstructuur: kleine rechthoekige percelen;
 - dd) de restanten van vroegere veenontginning: turfkuilen en huidige visvijvers;
- c) de afwezigheid van bebouwing met uitzondering van watermolens beschermd als monumenten en/of opgenomen in de Inventaris Bouwkundig Erfgoed:
 - aa) Peer, Molhemstraat 71, oude watermolen Mollem (ID80703);
 - bb) Overpelt, Kleinmolenstraat 151, watermolen genaamd "Kleine Molen" (ID80377);
 - cc) Overpelt, Breugelweg 250, watermolen genaamd "Wedelse of Weelse Molen" (ID80343), beschermd als monument, de omgeving als dorpsgezicht.

7. De waarden die tot de aanduiding aanleiding gegeven hebben

Natuurwetenschappelijke waarde

De Dommel en Bollisserbeek ontspringen op het Kempisch Plateau en hebben zich ingesneden in de puinkegelaafzetting van de Maas. Het interfluvium tussen de Dommel en de Bollisserbeek enerzijds en tussen de Dommel en de Peerderloop anderzijds vertoont hierdoor een convex reliëf. Samen met de asymmetrische dalvorming verleent dit de streek, binnen het bestek van Noord-Limburg, een relatief merkwaardig geomorfologisch aspect. In de valleien komen naast grote laagveengebieden enkele beperkte, en voor laag – en midden België uiterst zeldzame, hoogvenen voor. De grote landschappelijke differentiatie maakt van de Dommelvallei een floristisch en avifaunistisch rijk gebied. Het voorkomen van een grote verscheidenheid aan roofvogels duidt op een rijk en gaaf ecosysteem.

Historische waarde

In de omgeving van de oude woonkernen (Wijchmaal, Mollem, Voort, Kleine Brogel) komen plaggenbodems voor als bevoorrechte getuigen van een eeuwenoud landbouwsysteem. De dikke humeuze bovenlaag wijst op een oude cultuurtechniek en een vroege ontginning. Deze akkercomplexen hebben daarenboven een sterke ruimtelijke relatie met andere landschapselementen uit dit landbouwsysteem (heide, gemeenschappelijke akkers, driesen en driftwegen).

In de nederzettingsspatronen en percelering kunnen nog de verschillende fasen van de ontginningsgeschiedenis afgelezen worden. Het driesdorp Wijchmaal getuigt mogelijk van de Frankische landname. De Groenewoudstraat is een mooi voorbeeld van een straatnederzetting ingeplant op de rand van de alluviale vlakte wat het gemengd karakter van het landbouwsysteem weerspiegelt. De nederzettingen Mollem Hoksent en Blijlever worden gekenmerkt door grote rechthoekige historisch stabiele percelen, met lengteas loodrecht op de straat en oude rijkhoven op regelmatige afstand. Dit patroon typeert de heideontginningsnederzettingen. De langgestrekte hoeven worden gekenmerkt door een klassieke indeling met potstal die verwijst naar het Kempisch landbouwsysteem, gebaseerd op veeteelt en akkerbouw en gericht op zelfvoorziening.

De meeste hoeves worden langs de westkant beschermd door een bomenrij. Naast hun architectuurhistorische waarde, getuigen deze hoeven van de verspreide bebouwing in afgelegen gebieden, kenmerkend voor de Kempische nederzettingssgeschiedenis. Eveneens een typisch Kempisch landschapselement zijn de houtwallen als perceelsscheiding, de hagen en de hakhoutbosjes. Al deze elementen zijn relictten van de kleinschalige landbouw die hier zeer lang domineerde. De schans van Kleine Brogel illustreert de gewoonte om vooral tijdens de godsdienstoorlogen van de 16de tot de 18de eeuw omgrachte versterkte vluchtplaatsen aan te leggen ter beveiliging van de bevolking van de omliggende dorpen en gehuchten. Naast de talrijke Maria-kapelletjes aan kruispunten, telt het gebied enkele meer indrukwekkende kapellen, vaak beschaduwde door een aantal lindes. De kapel van Hoksent uit de 8ste eeuw vormt de kern van het oudste landbouwcentrum van de regio, oorspronkelijk verbonden aan de abdij van Echternach.

Op de Dommel liggen meerdere watermolens waarvan de oudste vermeldingen dateren uit de 8ste eeuw wat uniek is voor België. Voor de inrichting van de molens moest de beekbedding verhoogd worden en werd de loop rechtgetrokken.

Zowel in de beekvalleien als op de randen werden archeologische sporen aangetroffen die wijzen op een vroege bewoningsgeschiedenis. Zowel in het gehucht Mollem als in de Schansheide werden grafvelden aangetroffen met grote en kleine grafheuvels uit het neolithicum en de bronstijd met sporen van herbruik in latere perioden. Naast grafvelden werden ook sporen van landbouwactiviteit uit de metaaltijd aangetroffen, de zogenaamde Celtic Fields. Op de zandgronden op de rivieroeveren werden ook sporen van Romeinse aanwezigheid teruggevonden.

Esthetische waarde

Het landschap van de Dommelbeek is getekend door eeuwenlange kleinschalige landbouw die zorgde voor een grote verscheidenheid met graslanden in de lager gelegen vochtige delen en akkers op de hogere droge gronden afgewisseld met houtkanten en struwelen. Het specifieke convexe reliëf met asymmetrische dalen, de talrijke gradiënten en het assortiment van landschapselementen (houtwallen, solitaire bomen, bomenrijen en -groepen, akkers, vennen, sloten als perceelsscheiding enz.) bieden een hoge esthetische belevingswaarde.

Sociaal-culturele waarde

Rond de archeologische site van de prehistorische grafheuvels te Mollem werd een educatief wandelpad uitgewerkt met infopanelen. In de Heesakkerheide werd een houten windmolen uit de 18de eeuw heropgebouwd. Vlakbij ligt het Molenmuseum van Overpelt van waaruit het molenerfgoed levend gehouden wordt. Rondom de verschillende kapellen heeft zich een zekere vorm van volksdevotie ontwikkeld. De jaarlijkse Sint-Hubertusviering in de gelijknamige kapel gaat gepaard met een veemarkt en zegening van de dieren. Ook de kapel van het Mussennest vormt een druk bezocht bedevaartsoord. Sinds de 17de eeuw wordt jaarlijks vanuit Eksel een kruisprocessie georganiseerd naar de Hoksent kapel. Met de groeiende populariteit van Sint-Antonius sinds de 18de eeuw wordt hier ook een Theunisviering gehouden en vormt de kapel een belangrijk bedevaartsoord voor de streek.

Ruimtelijk-structurerende waarde

De bedding van de Dommel en Bollisserbeek en van de Peerderloop is determinerend voor de opbouw van het omringende landschap. De oude landbouwgronden liggen op de hogere zandige gronden en de historische nederzettingskernen liggen net op de rand van de alluviale vlakte, op de overgang van de akkers naar de vochtige beekvallei. Het interfluvium vertoont een convex reliëf en de asymmetrische dalvorming verleent het landschap een bijzonder uitzicht. De oude spoorweg met recent aangelegd fietspad vormt een duidelijke westgrens.

8. Aanpassingen t.o.v. de oorspronkelijke fiche van de ankerplaats omwille van nieuwe inzichten

8.1 Aanpassing afbakening

De perimeter van de ankerplaats, zoals afgebakend in de Landschapsatlas (versies 2001 en 2005), werd op een aantal plaatsen aangepast:

1. De ankerplaats wordt ten noorden uitgebreid met het vervolg van de beekvallei van de Dommel (deels Molenloop) vanaf de Wedelse Molen tot aan de Herenterdijk. De uitbreiding zorgt ervoor dat het volledige dorpsgezicht rondom de watermolen wordt meegenomen en volgt logischerwijs de beekvallei tot aan de volgende duidelijke harde lijn in het landschap. In de uitbreiding zit ook het gemeentelijk landschapspark Heesakkerheide vervat dat, zoals de naam suggereert, een voormalig heidegebied betreft dat eind

19de-begin 20ste eeuw werd bebost. In het park is nog een deel struikheidevegetatie aanwezig. Restanten van hakhout en spaartelgen herinneren aan vroegere beheersvormen en landgebruik in de heide. De latere planmatige aanleg van het naaldbos is nog deels herkenbaar in de huidige dreven. Een deel van het bos heeft daarenboven de aanleg in rabatten bewaard als verwijzing naar de systematische bebossingsperiode. Centraal in het park, in een stuk weiland, ligt de Sevensmolen, een houten korenwindmolen uit de 19de eeuw. De molen ligt temidden van een beschermd dorpsgezicht; vlakbij werd een molenmuseum opgericht.

De voormalige beemden langs de beek zijn omgezet in weiland en deels bebost, op sommige plaatsen zijn elzenbroeken aanwezig. Een aantal van de beemden werd vroeger ingericht als vloeiveiden onderhevig aan 'weteren'. De verruigde weiden langs de beek wijzen op hooilanden die in de loop van de 20ste eeuw in de steek werden gelaten. Het toponiem Weel duidt een moerassige depressie aan langs de Dommel; mogelijk heeft de Wedelse Molen zijn naam ontleend aan dit 'weel'.

Ter hoogte van Heesakker wordt de Dommel geflankeerd door een restant van de vroegere loop, de Oude Dommel die gekenmerkt wordt door een sterk onregelmatige loop met veel bochten en kronkels. De oorspronkelijke loop illustreert de noodzaak in het verleden om de Dommel reeds vroeg recht te trekken o.a. in functie van de inrichting van watermolens. De oude en nieuwe Dommel lopen hier naast elkaar.

Vlakbij het gehucht Heesakker lag in de moerassige beekvallei ook de schans ter bescherming van de inwoners van dit dorp. Deze zogenaamde Heesakkerschans wordt reeds vermeld in 1650; vandaag getuigen enkel toponiemen zoals Schansbroek nog van dit complex.

Te Herent ligt de beschermde Sint-Willibrorduskapel die teruggaat tot de 8ste eeuw; het huidige gebouw dateert uit de 15de eeuw. De kapel getuigt van de vroegste christianisering van de Kempen onder invloed van predikers zoals Willibrordus en Lambertus. De talrijke aan deze patroonheiligen gewijde kapellen zijn relictten van deze eerste bekeringsgolf maar waar de geloofstradities en heiligenverering nog steeds actief plaatsvindt.

2. Het gehucht Hoksent wordt mee opgenomen. Hoksent is een van de oudste ontginningscentra van het gebied, ingeplant op de rand van de beekvallei, op de grens tussen akkers en beemden. De landschapssequentie is hier nog redelijk intact gebleven. In het noordwesten vormt de oude spoorweg de grens. De beschermde Onze-Lieve-Vrouw-kapel ligt centraal ingeplant, oorspronkelijk enkel omgeven door uitgestrekte akkers. Rondom de kapel staan acht lindebomen geplant. Een deel van de wegen gaat nog terug op de vroegere toegangswegen tot de akkercomplexen zoals te zien is op de kaart van de Ferraris. Het oude veldgebied (*Kapelveld*) heeft zijn openheid grotendeels weten te bewaren en is hoofdzakelijk in gebruik als landbouwgrond, deels weiland, deels grote maïsakkers. De bewoning concentreert zich langs de weg en is nog niet verder uitgebreid ten opzichte van de historische situatie (cfr. de kabinetskaart van de Ferraris). De oude kern kent daarenboven nog een tweetal oude hoeves met erfgoedwaarde waaronder de 18de-eeuwse Hoeve Vanwinkel die vermoedelijk in oorsprong de kern vormde van het domein van de abdij van Echternach. Hoksent kent ook talrijke veld- en wegkapelletjes die vaak beschaduwd worden door één of

meerdere hoogstambomen. De bedrijfssite Heja, een historisch gegroeid houtverwerkend bedrijf, gelegen tussen de voormalige spoorweg en de O.-L.-V.-kapel blijft binnen de ankerplaats behouden. Het zonevrije bedrijf is al zeer lang actief langs de spoorweg. De eventuele omzetting naar een erfgoedlandschap biedt mogelijkheden voor een betere landschappelijke inpassing.

3. In het zuiden wordt de ankerplaats uitgebreid tot aan de Wijchmaalsebaan. De uitbreiding omvat het vervolg van de vallei van de Bollisserbeek tot aan de eerste duidelijke grens in het landschap. (De oorspronkelijke grens lag midden in de beekvallei tussen twee vijvercomplexen) Dit deel van de vallei wordt gekenmerkt door een vrij sterke verbossing van de oorspronkelijke hooilanden tegen de beek en de aanwezigheid van talrijke vis- en recreatievijvers uit de 2de helft van de 20ste eeuw. De grens komt tot tegen de bebouwing rondom Tichelhoven en Tichelhovensheike, een voormalig heidegebied dat eind 19de-begin 20ste eeuw bebost werd. Enkele wegels zijn nog restanten van de vroegere bosaanleg. Later werd het naaldbos hier opgegeven voor weiland en de eerste verkavelingen vanuit Wijchmaal. Ter hoogte van Tichelhoven worden twee hoeves met erfgoedwaarde mee opgenomen waaronder de beschermde Tichelhoeve, een ontginningshoeve in de heide die al op de kabinetskaart van de Ferraris voorkomt.
4. Ter hoogte van het gehucht Bokt, ten noorden van het centrum van Peer, wordt de perimeter aangepast aan het definitief vastgestelde gemeentelijk ruimtelijk uitvoeringsplan “Bokt”, een plan dat tot doel heeft het bestaand lokaal bedrijventerrein te behouden, in te richten en uit te breiden met nieuwe bedrijven (zie hoger onder 4. Situering – Ruimtelijke planning).
5. Andere kleine aanpassingen aan de oorspronkelijke perimeter zijn:
 - a. Ter hoogte van Broekkant in Kleine Brogel worden de sportterreinen aansluitend bij de bebouwing uitgesneden.
 - b. Langs de Schansstraat in Kleine Brogel wordt de grens verlegd om de gesloten hoeve De Paggers (ID80797) uit de 18de eeuw mee op te nemen.
 - c. Het gehucht Voort in Kleine Brogel wordt mee opgenomen omwille van de historische continuïteit van de bewoning als oorspronkelijk geïsoleerde hoeves. De gebouwen zelf hebben geen erfgoedwaarde. Het erf en het gebouw van de in de Inventaris Bouwkundig Erfgoed vermelde Paggershoeve wordt door deze uitbreiding mee opgenomen. Voort is genoemd naar een oude oversteekplaats over de Dommel. Nu nog steekt de baan hier een zijtak van de Dommel, de Peerderloop, over. De intensief bewerkte akkers tussen de Gijzenstraat en de gewestweg N748 worden uit de oorspronkelijke afbakening gelaten.
 - d. Langs de gewestweg N748 in Peer worden de enkele woningen zonder erfgoedwaarde toch mee opgenomen omdat ze toch een landelijk karakter hebben en teruggaan op een oudere kern. De gebouwen worden langs drie zijden omgeven door de ankerplaats; door opname wordt een te onregelmatige begrenzing vermeden.

- e. Naast het vermelde bedrijventerrein Bokt bij Peer wordt ook een cluster storende bebouwing zonder erfgoedwaarde uit de ankerplaats geweerd o.a. omwille van het grootschalige karakter (bessenplantage).
- f. In Mollem wordt een beschermde langgestrekte hoeve (ID80702) met 18de-eeuwse kern mee opgenomen.
- g. Vlakbij de Sint-Hubertuskapel langs de Dijkerstraat in Wijchmaal wordt een alleenstaande langgestrekte hoeve (ID80811) met 18de-eeuwse kern mee opgenomen.
- h. Ter hoogte van Wijchmaal wordt een opeenvolging van bebouwing zonder erfgoedwaarde langs Blijlever uitgesneden.
- i. In Tichelhoven in Wijchmaal worden de beschermde Tichelhoeve (ID80831) en een langgestrekte hoeve (ID80832) met 18de-eeuwse kern mee opgenomen.
- j. De bebouwing langs de Overweglaan in Wijchmaal wordt als één blok uitgesneden.
- k. Langs de Schansdijkstraat in Eksel wordt een langgestrekte hoeve uit de 18de eeuw (ID80508) mee opgenomen.

8.2 Aanpassing inhoud

Het tekstuele gedeelte werd aangepast op het vlak van de omschrijving, landschappelijke waarden en kansen en knelpunten. Hierbij werd geactualiseerd op basis van literatuurgegevens en terreinwerk.

9. Toekomstige ruimtelijke vertaling en visie op de ankerplaats; sectorale visie Onroerend Erfgoed

Deze tekst samen met de toegevoegde kaart 'voorstel ruimtelijke vertaling' lezen.

Het landschap van de Dommel, Bollisserbeek en Peerderloop behoort ongetwijfeld tot één van de minst verstoorde grote landschapsentiteiten op de noordrand van het Kempisch Plateau. Het landschap bleef gespaard van grootschalige industriële of stedelijke ontwikkelingen. Uit de nog aanwezige landschapskenmerken en –waarden blijkt vooral de positieve bijdrage die de mens in de landschapsontwikkeling van het gebied heeft gehad. **Het behoud van deze kenmerken en waarden is de hoofddoelstelling.** Volgende algemene doelstellingen worden beoogd:

- Nastreven van een optimaal behoud, de instandhouding en het onderhoud van de voor het landschap waardevolle en opbouwende elementen, waar onder het aanwezige bouwkundig erfgoed [(langgevel)hoeven, watermolens, windmolen, kapellen en de talrijke veldkapelletjes, waardevolle woningen], de historische perceelsstructuur, de veenbodems, oude turfkuilen, soortenrijke graslanden, waterlopen, houtkanten, houtwallen, bomenrijen, oude akkercomplexen, weilanden, struwelen, bossen, grachten, meanders, oude wateringen, archeologische relictten [celtic fields en grafheuvels], landelijke wegen en paden;

- Nastreven van een optimaal behoud en beheer van de aanwezige landschappelijke, natuur- en milieukwaliteiten:
 - behoud en optimalisering van de structuurkenmerken van waterlopen;
 - behoud en ontwikkelen van de “herkenbaarheid” van het landschap en de “verscheidenheid” van het landschap (natte – vochtige – droge graslanden, grotere valleibossen, kleine bosjes, akkers, valleien en bestaande depressies en het netwerk van kleine landschapselementen in het landschap wisselen af tot een rijk geschakeerd geheel);
 - behoud, beheer en ontwikkelen van watergebonden biotopen (poelen en grachten);
 - behoud, beheer en versterken van het netwerk van kleine landschapselementen waarbij het historisch beeld wordt nagestreefd;
 - behoud van het aanwezige (micro)reliëf;
 - de zorg voor een goede waterhuishouding;
 - de zorg en het behoud van de bodems en bodemkwaliteit;
- het vrijwaren van de kwaliteit van de open ruimte:
 - geen zichtbare verstoringen in het landschap
 - mogelijkheden voor toeristisch-recreatieve initiatieven met respect voor de draagkracht van het landschap
 - inpassen van landbouwbedrijfsgebouwen in het landschap;
- het conserveren van archeologische sites en vondsten; bij werken dient rekening gehouden te worden met de archeologische waarden;
- onderzoeksmogelijkheden naar archeologie voorzien.

Deelgebied 1 °: Cultuurlandschap rond het Herent

Het cultuurlandschap rond het Herent is, getuige de historische kaarten en bronnen, steeds een open landschap geweest met een beperkt aantal kleine landschapselementen. Het hoofdaandeel van het landschap werd bepaald door (kleine) akkers en graslanden naast de Dommel. Lange tijd was de Sint-Willibrorduskapel het enige bouwwerk in dit deel van de ankerplaats. Deze structuur is vandaag in grote lijnen behouden. Het aandeel aan kleine landschapselementen (houtwallen rond de akkers en houtkanten rond de graslandperceeltjes) is zeer beperkt en de voormalige hooilanden aan de Dommel zijn omgezet naar akkers.

- het vrijwaren van de kwaliteit van de open ruimte:
 - het behoud van het open landschap (zichten);
 - vertuining van het landschap wordt vermeden;
 - eventueel bijkomende bebouwing wordt zoveel mogelijk vermeden en kan enkel worden toegelaten als het landschappelijk inpasbaar is;
- het historisch stabiele akkerland bewaren;
- het behoud en het gepast beheer van de bestaande houtige kleine landschapselementen (bomenrijen en solitairen); versterking van deze KLE's is toegestaan, voor zover zij het actuele en historische open beeld van het landschap niet aantasten;
- het behoud en het gepast beheer van de landelijke onverharde wegen;
- de omgeving van de Sint-Willibrorduskapel open houden (bebouwing tegengaan);

- het noodzakelijke onderhoud en de zorg voor de Sint-Willibrorduskapel (bouwkundig erfgoed);

Deelgebied 2°: Cultuurlandschap van Heesakker en de Heesakkerheide

In vergelijking met het landschap rond het Herent, is het landschap van Heesakker en Heesakkerheide gevarieerder in opbouw. Akkers, weilanden, bosjes, bomenrijen, een beperkt aantal houtkanten en onverharde wegen vormen de belangrijkste ingrediënten van het landschap. Heesakkerheide is een voormalige heide die in de 20ste eeuw werd bebost.

- het vrijwaren van de kwaliteit van de open ruimte:
 - het behoud van het gevarieerde landschap;
 - vertuining van het landschap wordt vermeden;
 - eventueel bijkomende bebouwing wordt zoveel mogelijk vermeden en kan enkel worden toegelaten als het landschappelijk inpasbaar is;
- het bewaren en beheren van het akker- en weilandgebied met verspreid voorkomende kleine landschapselementen (bewaren van het kleinschalige karakter van het landschap);
- het behoud, het gepast beheer, herstel en eventuele versterking van de kleine landschapselementen (houtkanten, bomenrijen, houtwallen, solitaire bomen);
- een onderzoek naar het herstel van het beemdenlandschap en bijhorende wateringen aan de Dommel;
- het bewaren en beheren van de schaars aanwezige heiderelicten;
- het behoud en beheer van het aanwezige historische bos;
- het behoud en beheer van de landelijke onverharde wegen;
- het noodzakelijke onderhoud en de zorg voor de beschermde houten windmolen in het gemeentelijk park;
- het behoud van de archeologische sporen: land(bouw)gebruik houdt rekening met de archeologische waarden.

Deelgebied 3°: Cultuurlandschap van Eikelbos

Het landschap van het Eikelbos was tot tweehonderd jaar geleden een open heidegebied dat in de 19de eeuw werd bebost en nog later werd ontgonnen tot een akker- en weidegebied. Het open gebied vormt een lichte depressie in het landschap. Centraal bevindt zich de Molenbeek. In dit deelgebied van de ankerplaats is belangrijk omwille van een aantal archeologische sporen en vondsten. Enkele bosrestanten in het zuiden van het deelgebied herinneren aan het eertijds aanwezige “Eikelbos”.

- het vrijwaren van de open ruimte: het vrijwaren van bebouwing;
- behoud van het aanwezige microreliëf (zichtbare depressie van de Molenbeek);
- behoud en gepast beheer van het aanwezige bos; bosuitbreiding is mogelijk op voorwaarde dat wordt rekening gehouden met het bestaande microreliëf;

- het behoud en het beheer van de landelijke, onverharde wegen;
- het behoud en het beheer van de bestaande houtige kleine landschapselementen;
- het onderhoud en de zorg voor het veldkapelletje langsheen de verbindingsweg Lindel – Klein Molen;
- het landschappelijk inkleden van de (recreatie)vijvers in het brongebied van de Molenbeek.;
- het behoud van de archeologische sporen: land(bouw)gebruik houdt rekening met de archeologische waarden.

Deelgebied 4°: Cultuurlandschap rond Kleine Brogel en Voort

Het landschap rond Kleine Brogel en Voort is vanouds een agrarisch akkerlandschap met een aantal typische hoeves en talrijke veldkapelletjes. Van de ooit aanwezige schans van Kleine Brogel getuigen nog enkel twee solitaire eiken.

- het behoud van het open akkergebied met zichten op de Dommelvallei;
- het behoud, het beheer en eventueel herstel van houtige kleine landschapselementen;
- het behoud en het beheer van de landelijke, onverharde wegen;
- het onderhoud en de zorg voor de veldkapelletjes;
- het behoud van de archeologische sporen: land(bouw)gebruik houdt rekening met de archeologische waarden.
- het eventueel landschappelijk accentueren van de voormalige schans van Kleine Brogel;
- het noodzakelijk behoud en beheer van de aanwezige karakteristieke hoevegebouwen; bij een eventuele verbouwing dient de erfgoedwaarde steeds gevrijwaard, hersteld of versterkt te worden. Een mogelijke beperkte uitbreiding van het historisch gebouw wordt altijd afgewogen aan de erfgoedwaarde van het goed en zijn omgeving. Bij een eventuele nieuwbouw wordt eveneens rekening gehouden met de erfgoedwaarde van de omgeving.

Deelgebied 5°: Cultuurlandschap van het Hoksent

Het Hoksent is vermoedelijk één van de oudst ontgonnen gebieden in de regio met de Hoksentkapel als één van de belangrijkste getuigen. Het is van oudsher een open agrarisch gebied dat tot vandaag bewaard is gebleven met karakteristieke hoevegebouwen, veldkapelletjes landelijke wegen en de gave overgang naar de valleien van de Bollisserbeek en de Dommel. De schans van het Hoksent is vandaag als vijver bewaard.

- het vrijwaren van de van de open ruimte:
 - het behoud van het gevarieerde landschap;
 - het behoud van het open akkerlandschap rondom de kapel van het Hoksent
 - vertuining van het landschap wordt vermeden;
 - eventueel bijkomende bebouwing wordt zoveel mogelijk vermeden en kan enkel worden toegelaten als het landschappelijk inpasbaar is;

- het behoud, het beheer en eventueel herstel van houtige kleine landschapselementen;
- het behoud en het beheer van de landelijke, onverharde wegen;
- het onderhoud en de zorg voor de veldkapelletjes;
- het behoud van de archeologische sporen: land(bouw)gebruik houdt rekening met de archeologische waarden.
- het noodzakelijk behoud en beheer van de aanwezige karakteristieke hoevegebouwen; bij een eventuele verbouwing dient de erfgoedwaarde steeds gevrijwaard, hersteld of versterkt te worden. Een mogelijke beperkte uitbreiding van het historische gebouw wordt altijd afgewogen aan de erfgoedwaarde van het goed en zijn omgeving. Bij een eventuele nieuwbouw wordt eveneens rekening gehouden met de erfgoedwaarde van de omgeving;
- het noodzakelijk behoud en beheer van de aanwezige kapellen: Hoksentkapel en de kapel van het Mussennest
- het behoud en beheer van de schans van het Hoksent.

Deelgebied 6°: Cultuurlandschap rond Peer, Mollem en Bokt

In tegenstelling tot de andere deelgebieden van de ankerplaats is het cultuurlandschap rondom Peer (het interfluvium van Dommel en Peerderloop) meer gecompartmenteerd en vormt het landschap zo een lappendeken van hoofdzakelijk bossen en akkers. Het kleinschalige agrarische landschap dat tot een aantal decennia geleden nog voorkwam in dit deelgebied (meer bepaald ter hoogte van de samenvloeiing van Dommel en Bollisserbeek en van Dommel en Peerderloop) is onder invloed van de moderne landbouwvoering verloren gegaan. De sterke achteruitgang of zelfs het verdwijnen van indicatorsoorten (resp. geelgors en ortolaan) van het kleinschalige landbouwlandschappen duiden op de veranderende structuur van het landschap. Dit deel van de ankerplaats is bekend omwille van het voorkomen van prehistorische grafheuvels.

- het behoud van het compartimentenlandschap;
- het herstel van het kleinschalige cultuurlandschap (het gelijknamige Ortolanengebied) – herstel van de houtwallenstructuur;
- het behoud, beheer en herstel van houtige kleine landschapselementen (houtkanten, houtwallen, bomenrijen, bosjes);
- het behoud, beheer en herstel van de drevenstructuur in de omgeving van een aantal beschermde langgevelhoeven;
- het behoud en het beheer van de landelijke, onverharde wegen;
- het onderhoud en de zorg voor de veldkapelletjes;
- het behoud van de archeologische sporen: land(bouw)gebruik houdt rekening met de archeologische waarden.
- het bewaren en de noodzakelijke zorg van de archeologische site (zone grafheuvels)
- het noodzakelijk behoud en beheer van de aanwezige karakteristieke hoevegebouwen; bij een eventuele verbouwing dient de erfgoedwaarde steeds gevrijwaard, hersteld of versterkt te worden. Een mogelijke beperkte uitbreiding van het historische gebouw wordt altijd afgewogen aan de

erfgoedwaarde van het goed en zijn omgeving. Bij een eventuele nieuwbouw wordt eveneens rekening gehouden met de erfgoedwaarde van de omgeving.

Deelgebied 7°: Cultuurlandschap rond Wijchmaal, Blijlever en Tichelhoven

Het landschap rond Wijchmaal doet zich vandaag voor als een vrij open akkerlandschap. Historische kaarten laten zien dat twee eeuwen geleden het landschap kleinschaliger was door het voorkomen van houtwallen en houtkanten rondom de akkers en de schaarse weilanden.

- het behoud van de open ruimte:
 - vertuining van het landschap wordt vermeden;
 - eventueel bijkomende bebouwing wordt zoveel mogelijk vermeden en kan enkel worden toegelaten als het landschappelijk inpasbaar is;
- het behoud, beheer en herstel van houtige kleine landschapselementen (vooral de historische houtwallenstructuur rondom de hoeves dient hersteld);
- het behoud en het beheer van de landelijke, onverharde wegen;
- het onderhoud en de zorg voor de veldkapelletjes;
- het behoud van de archeologische sporen: land(bouw)gebruik houdt rekening met de archeologische waarden.
- het noodzakelijk behoud en beheer van de aanwezige karakteristieke hoevegebouwen; bij een eventuele verbouwing dient de erfgoedwaarde steeds gevrijwaard, hersteld of versterkt te worden. Een mogelijke beperkte uitbreiding van het historische gebouw wordt altijd afgewogen aan de erfgoedwaarde van het goed en zijn omgeving. Bij een eventuele nieuwbouw wordt eveneens rekening gehouden met de erfgoedwaarde van de omgeving;
- het noodzakelijk behoud en beheer van de Sint-Hubertuskapel.

Deelgebied 8°: Het valleigebied van de Dommel, Bollisserbeek en Peerderloop

De beekvalleien ondergingen over een periode van twee eeuwen een grondige gedaanteverwisseling. Vooral bovenstrooms veranderde het uitzicht totaal. Het snoer van open graslanden in de valleien maakte op verschillende plaatsen plaats voor gesloten bos. Belangrijke relictten van het vroegere landgebruik in de vallei zijn de restanten van vroegere hooilanden, een aantal oude wateringten, turfkuilen en vijvers. De uitzonderlijke aanwezige natuurwaarden in de valleien vergen een gepast beheer. Beekvalleien zijn bijzonder kwetsbare ecosystemen. De relatie met de hoger gelegen cultuurgronden is van uitzonderlijk belang voor het behoud van de natuurwaarden in de valleien. Voor het bouwkundig erfgoed in dit deelgebied is het behoud van de watermolens belangrijk.

- waar mogelijk herstel van het oude beemdenlandschap;
- het bewaren van het kleinschalige valleilandschap;
- het ecologisch beheer van de waterlopen;
- het in stand houden van de natuurlijke waterhuishouding;
- het weren van constructies in de valleien;

- het behoud en onderhoud van de historische perceelsstructuur en grachtenstelsel;
- het herstellen van oude wateringën waar mogelijk;
- waar mogelijk het verweven van landbouwfuncties met de natuurfuncties om tot een visueel aantrekkelijker en natuurlijker landschap te komen
- het behoud en het beheer van beekbegeleidende vegetatie;
- het noodzakelijk behoud, restauratie en beheer van de aanwezige watermolens; bij een eventuele verbouwing dient de erfgoedwaarde steeds gevrijwaard, hersteld of versterkt te worden. Een mogelijke beperkte uitbreiding wordt altijd afgewogen aan de erfgoedwaarde van het goed en zijn omgeving;

10. Kansen, knelpunten en aandachtspunten

Recente bebouwing levert geen bijdrage tot de landschapswaarden. Talrijke weekendverblijven (weekendhuisjes en caravans al dan niet met aanbouw) meestal met gegraven vijver, streekvreemde beplanting (visvijvers zijn omzoomd door tal van naalldhoutaanplanten en andere exoten) en kunstmatige afsluitingen ontsieren in grote mate het landschap in de onmiddellijke omgeving van de Dommel en Bollisserbeek. Zij dragen eveneens bij tot de verstoring van de rust en de stilte in het gebied. Door de toegenomen nieuwbouwwoningen ontstaat mede door de vertuining en privatisering een enorme druk op het oorspronkelijke gave typisch Kempische landschap. De Dommel en Bollisserbeek werden rechtgetrokken en uitgediept met de bedoeling het gebied te verdrogen. Vooral op de alluviale gronden komt verruiging voor. De in onbruik geraakte hooilanden worden niet meer onderhouden en zijn onderhevig aan verruiging waardoor de oorspronkelijke inrichting verloren gaat. Het aan het gebied grenzende militaire vliegveld van Kleine Brogel met verlichting in het verlengde van de start- en landingsbaan zorgt voor de nodige visuele en geluidshinder tijdens bepaalde perioden.

Ten gevolge van de schaalvergroting van de landbouwactiviteiten wordt het huidig uitzicht van het agrarisch landschap bepaald door moderne veehouderijen en maïsteelt, dikwijls ten koste van landschappelijke en cultuurhistorische waarden. Gevolgen daarvan zijn het verdwijnen van kleine landschapselementen, het afsluiten en verdwijnen van oude (veld)wegen en een gewijzigde waterhuishouding. Het kleinschalig landschap is nog best bewaard in de zones aangrenzend en verweven met de beekdalen. Het gebied wordt doorkruist door meestal natuurlijke wegeltjes, afgeboord door houtwallen.

Een groot aantal langgevelhoeven, waarvan de meeste werden opgenomen in de Inventaris Bouwkundig Erfgoed of werden beschermd, werden in de loop der jaren verwaarloosd of verbouwd omdat ze niet meer voldoen of voldeden aan een modern wooncomfort. Hierdoor dreigt waardevol en karakteristiek bouwkundig erfgoed voor de volgende generaties verloren te gaan. Een aantal van deze kenmerkende hoeves wordt bovendien ontsierd door containers, loodsen of (paarden)stallen.

Om tegemoet te komen aan de moderne en specifieke noden op het vlak van wonen, bedrijfsvoering, recreatie en behoud van natuur en (onroerend) erfgoed is een creatief en duurzaam beleid noodzakelijk waarin iedereen een verantwoordelijkheid

draagt. Aandacht voor het eigen verleden en de eigenheid van het gebied is daarvoor het uitgangspunt. Belangrijke elementen hierbij kunnen zijn:

- a. Aandacht voor trage wegen en lokale verbindingen vanuit een historisch en sociaal perspectief;
- b. Aandacht voor de toegankelijkheid/bereikbaarheid van (landbouw)percelen;
- c. Het versterken van het netwerk van kleine landschapselementen;
- d. Deskundige restauratie van het karakteristieke bouwkundige erfgoed (hoeves, molens, kapellen, kapelletjes);
- e. Deskundige begeleiding bij eventuele bedrijfsuitbreidingen;
- f. Aandacht voor het archeologische erfgoed (celtic fields, grafheuvels);

Niettemin is het landschap in de ankerplaats nog voor een groot gedeelte bewaard gebleven en biedt het unieke kansen om de genoemde landschapswaarden en landschapselementen (zie 6. De landschapskenmerken die typisch zijn voor de ankerplaats en 7. De waarden die tot de aanduiding aanleiding gegeven hebben) door te geven aan het nageslacht. Landbouwers, natuurbeheerders, bewoners en gebruikers van het landschap hebben er alle belang bij om samen hun schouders te zetten onder “hun” landschap en het samen te beheren. Op deze manier kan een goed functionerende beroepslandbouw, natuurbehoud, recreatie en landschapszorg gegarandeerd blijven in de toekomst.

11. Gewenste planologische afstemming: sectoral visie Onroerend Erfgoed

De aanduiding als ankerplaats kan beleidsversterkend werken voor initiatieven op vlak van ruimtelijke planning en beleid dat betrekking heeft op de open ruimte zoals natuur- en plattelandsbeleid.

Zoals hoger aangegeven (zie 4 Situering – Ruimtelijke planning) wordt in het kader van het proces tot afbakening van de natuurlijke en agrarische structuur van de regio Limburgse Kempen en Maasland een gewestelijk ruimtelijk uitvoeringsplan voor de landbouwgebieden en beekvalleien tussen Helchteren, Peer, Meeuwen en Bree voorbereid. De ankerplaats “Valleien van Dommel en Bollisserbeek tussen Peer, Hechtel-Eksel, Overpelt en Neerpelt” behoort integraal tot de voorgestelde RUP-perimeter. Het Agentschap Onroerend Erfgoed neemt actief deel aan dit planvormingsproces omdat het plan belangrijke gevolgen heeft voor het behoud en het beheer van het aanwezige onroerend erfgoed en de aanwezige landschapskenmerken en –waarden.

Onroerend Erfgoed onderschrijft daarbij in belangrijke mate de bestemmingen zoals vastgelegd in het geldende gewestplan Neerpelt-Bree, waarin de eigenlijke beekvalleien van Dommel, Bollisserbeek en Peerderloop een groene bestemming bezitten (natuurgebied en natuurreservaat) en natuurbehoud een hoofdfunctie wordt toegewezen. Op de overgang van de valleien met de hoger gelegen landbouwgronden pleit Onroerend Erfgoed in functie van het behoud en/of herstel van de beschreven landschapskenmerken en –waarden voor een verwevingszone, waarin landbouw, natuur en erfgoed in nevenschikking naast elkaar kunnen

functioneren. Voor het beschermde erfgoed (monumenten en dorpsgezichten), is het typevoorschrift “Gemengd open ruimtegebied met cultuurhistorische waarde” (zgn. CH-gebied) (uit de gebiedscategorie Overig groen) het meest aangewezen..Binnen dit gebied zijn natuurbehoud, bosbouw, landschapszorg en recreatie nevensgeschikte functies. Volgens dit voorschrift staan het behoud van de ruimtelijke samenhang en de landschappelijke en cultuurhistorische waarde van het gebied centraal. Waar het bewaren van de openheid vanuit landschappelijk oogpunt belangrijk is, zoals het historische open akkercomplex rondom de kapel van het Hoksent, is een eventuele aanduiding van “Bouwvrij agrarisch gebied”, waarbij landbouw de hoofdfunctie is, de beste garantie voor het bewaren van dit landschapskenmerk.

12. Begrippenlijst en referenties

12.1 Begrippenlijst

Voor de verklaring van de begrippen is er een algemene begrippenlijst terug te vinden op <http://www.vioe.be/projecten/begrippenlijst-landschap>.

12.2 Referenties

Literatuur

Baeyens L. 1975. Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Overpelt 32E & Neerpelt 19E, Gent.

Baeyens L. 1976. Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Peer 47E, Gent.

Burny J. 1999. Bijdrage tot de historische ecologie van de Limburgse Kempen (1910-1950). tweehonderd gesprekken samengevat, Publicatie van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Reeks XLII, 1, Maastricht.

Bussels M. 1948. De Dommelmolens der abdij van Floreffe, Het Oude Land van Loon, 3, 49-57.

Claassen A. 1957. Archeologisch overzicht betreffende de vroegste geschiedenis van de Limburgse Kempen, Het Oude Land van Loon 12, 185-206.

Claassen A. 1972. IJzertijd en Bronstijd te Peer, Limburg, LI, 2, 92-66.

Claassen A. 1984. Het vroege christendom in onze streken. De Willibrorduskapel te Herent-Neerpelt en Muisven-Gruitrode, Limburg 63, 1-31.

Creemers G., Meylemans E., Paesen J. & De Bie M. 2011. Laserallimetrie en de kartering van Celtic Fields in de Belgische Kempen: mogelijkheden en toekomstperspectieven', Relicta. Archeologie, Monumenten- en Landschapsonderzoek in Vlaanderen, volume 7, 11 -36.

- Cuyvers J. 1980.** De schans van Kleine-Brogel, Limburg, LIX, 3, 123-125.
- Cuyvers J. 1987.** Enkele schansen in de Noorderkempen, De Zeven Torens, 2/2, 65-72.
- Engels A.-M. 1982.** De brons- en ijzertijdvondsten in Limburg ten westen van de Itterbeek. Een status quaestiones, licentiaatsverhandeling, KUL Leuven.
- Geuns J. 1999.** De Wedelse Molen, De Zeven Torens, 14/1, 1-7.
- Geuns J. & Goossens E. 1994.** Over vlasroten in Peer (deel 1-4), 1994, 9/1 en 4; 1995, 10/1, 22-23 en 2, 47-50.
- Holemans H. 1980.** Wind- en watermolens in de provincie Limburg, Sint-Niklaas.
- Leijssen J. 1987.** De Wedelse Molen, Levende Molens, 9, 7, 52-53.
- Molemans J. 1973.** Bijdrage tot de bewonings- en ontginningsgeschiedenis van de Limburgse Kempen, Naamkunde 5, 3-4, 270-332.
- Molemans J. 1976.** Toponymie van Overpelt, Gent.
- Molemans J. 1978.** Toponymie van Wijchmaal, Naamkunde 10, 3-4, 271-331.
- Opdenacker E. 1991.** Kapellen te Eksel. Onderzoek naar hun historische en volkskundige aspecten, Volkskunde, 1, ?
- Stinissen J. 1998.** Geschiedenis van Peer in de Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd, Peer.
- Van de Weerd H. 1921-1922**10. De kapel van Hoxent. Een bladzijde uit de bekeering der Kempen, Limburg, 3, 41-49; 87-96.
- Wouters L. en Vandenberghe N. 1994.** Geologie van de Kempen. Een synthese. Niras.

Cartografische bronnen

- Aero Survey (1971). Orthofotoplan, 17/b/8 (Overpelt), 17/c/7 (Eksel) en 17/c/8 (Wijchmaal)
- Eurosense (1989). Orthofotoplan, 17/4/4 (Overpelt (Overpelt)), 17/8/1 (Hechtel-Eksel (Eksel)), 17/8/2 Hechtel-Eksel (Eksel)), 17/8/4 (Peer (Wijchmaal))
- Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden van Jozef Jean François de Ferraris, opgesteld tussen 1770-1778, kaartbladen Overpelt (164/3-4) en Peer (165/1-2), schaal 1:11.520.

Topografische kaart van België, Philippe Vandermaelen, uitgegeven tussen 1846-1854, kaartblad Peer (4/16), schaal 1:20.000.

Gereduceerde Kadasterkaart van België, Dépôt de la Guerre, uitgegeven tussen 1845-1855, schaal 1:20.000.

Topografische kaarten van België, Krijgsdepot: Eerste editie uitgegeven tussen 1865-1880, schaal 1:20.000. Herziening, Militair Cartografisch Instituut: tweede uitgave, 1880-1884, derde uitgave 1889-1900 en herziening derde uitgave 1900-1930, kaartbladen 17/4 en 17/8, schaal 1:20.000 (Lemoine-Isabeau, 1988).

Kaart van België, Militair Cartografisch Instituut, uitgegeven tussen 1928-1950, kaartbladen 17/4 en 17/8, schaal 1:20.000.

Kaart van België, Militair Geografisch Instituut, uitgegeven tussen 1949-1970, kaartbladen 17/4 en 17/8, schaal 1:25.000.

Websites:

Databank Inventaris Bouwkundig Erfgoed, geconsulteerd op <http://inventaris.vioe.be/>, september 2011.

Centrale Archeologische Inventaris, geconsulteerd op <http://cai.erfgoed.net/cai/index.php>, september 2011.

<http://www.agiv.be/gis/diensten/geo-vlaanderen/>

Databank Ondergrond Vlaanderen, geconsulteerd op <http://www.dov.vlaanderen.be>.

Afbakening op basis van:

- Topografische kaart 1:10.000. Kaartblad 17/4 en 17/8 (jaar).
- Orthofoto Limburg, 2011.
- Google Earth, geraadpleegd september 2011
- Gewestplan Vlaanderen, geraadpleegd september 2011.
- Mobile mapping, geconsulteerd op <http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/mm/>, september 2011.
- Terreinbezoek 11/08/2011

Overige bronnen:

- Eddy Timmers, Erfgoedconsulent Landschappen, Ruimte en Erfgoed Provincie Limburg.

13. Foto's

Zie bijlage.

(Inge Verdurmen)